Fra skibsdreng til mægler

ALBERT E. BOYES ERINDRINGER

* 1842 † 1924

Udgivet i anledning af
Marstal Havns 150 års jubilæum

Copyright:
Marstal og Omegns Museumsforening
1975

På omslaget briggen „Princess“

TANKER OM DRØMME

Når man vil spørge, hvad er drømme, – og kan der af drømme udledes nogen betydning, vil man i reglen få et svar, hvis indhold vil lyde omtrent således: – Et sammensurium af en mængde forvirrede tildragelser og begivenheder blottet for enhver sandsynlighed, som ved søvnens utryghed og legemets halvslumrende tilstand skaber begrebsforvirrende fostre af mere eller mindre umiddelbare forsvundne eller derud af dragne tilfældigheder, hvilket derfor vil være aldeles betydningsløse.

Omendskønt jeg er kemisk ren for overtro, kan jeg ikke bifalde en sådan laden ligegyldig overfor enhver drøm, thi som følge af erfaringer, jeg på dette område har indvundet, drister jeg mig til at påstå, at der er ting mellem himmel og jord, som endnu er og måske altid vil vedblive at være skjult for menneskene, men som dog kan blive genstand for studium, og at den tid mulig kan oprinde, hvor meget som nu anses for usandsynlige, da vil blive betragtet som sandsynlige. Og med hensyn til drømme, da er det min tro, at hvis alle nogenlunde åndsbegavede mennesker stadig ville nedskrive deres drømme, da at der muligt deraf kunne uddrages stof til videnskabelig studium, og om dette tages i menneskenes tjeneste, kunne bidrage til at vende manges skæbne.

MINE DRØMME

I året 1876, da jeg var fører af briggen PRINCESS, var jeg i marts måned beliggende ved Bahia, hvor jeg en morgenstund mellem klokken 6 og 7 havde følgende drøm:

Jeg drømte, at jeg var gået i land, og det første menneske, jeg mødte, var min skibshandler ved navn Hasselback. Han siger: Det var godt, De kom, De skal have et nummer. Jeg spørger: Hvad nummer er der at få? Han svarer: Nummer 1 og 2. Jeg tog et nummer, men hvilket gjorde drømmen ikke rede for.

Uden at tænke mere over denne drøm gik jeg samme formiddag klokken 10 i land, og det første menneske jeg mødte var skibshandler Hasselback, og han siger: Det var godt, De kom, De skal have et nummer. Jeg spørger: I hvilken anledning? Han forklarer, at der skulle spilles om en musikkasse og et ur. Jeg spørger, hvilke numre der var ubesatte, thi drømmen kom jeg nemlig i tanke om, og han svarer: Nummer 1 og 2. Da jeg ved at tænke over drømmen mente at kunne erindre, at det drejede sig om nummer 2, valgte jeg dette nummer.

Ved udtrækningen tog nummer 1 musikkassen og nummer 2 fik uret, som endnu er i min besiddelse. Hele spillet bestod af 20 besatte numre.

I året 1877 var jeg med samme skib i december måned i Nordsøen. Vi sejlede med godt vejr og god vind og var kommet så langt, at skibet efter bestikket skulle være ret mellem Holland og England. Mellem en mængde forvirrende ting drømte jeg, at jeg hørte en røst, der sagde: Du stævner mod fare. Dette angriber mig så stærkt, så jeg vågner og straks springer ud af køjen og op på dækket.

Jeg ser straks udenbords og kan på vandets farve straks se, at skibet befinder sig i nærheden af banker. Jeg spørger styrmanden, om han har bemærket nogle sømærker. Hertil svarer han nej. Jeg vedbliver at stirre gennem tågen og over søen, og pludselig er LEMAN & OVERS fyrskib der, og vi må straks vende skibet for ikke at sejle på bankerne. – Havde jeg ikke taget notits af drømmen men var blevet liggende, da ville skibet utvivlsomt være sejlet ind på bankerne og forlist.

I året 1879 var jeg også med PRINCESS. Vi lå i Memel og var den 12. oktober færdige til at afsejle til Grangemouth. Natten til den 13. drømte jeg, at skibet under hård storm var ved at forlise. Jeg tog imidlertid ingen notits af denne drøm, og skibet blev ved hjælp af en bugserbåd næste morgen slæbt til søs. Vi var imidlertid næppe kommet ud af havnen, før der opstod en orkanagtig storm af VSV. Vi drev dagen igennem på langs ad landet nordefter, og da skibet ikke kunne føre sejl, kom vi stadig nærmere landet. Til sidst måtte vi ved midnat ankre op i nattens mulm og mørke mellem Memel og Libau og bortkappe masterne for ikke at drive på land.

Skibet red stormen af, og da vejret bedredes, blev det slæbt ind til Libau, hvor det fik ny rig.

Det er min faste tro, at havde jeg fæstet lid til drømmen som værende et advarsel, da var den tildragelse blevet undgået.

I året 1888 i august måned var jeg på rejse med galeasen FREIR fra Alloa til Vejle.

Da skibet var nået op i Sejrø-dybet, var jeg en søndag formiddag gået til køjs, hvor jeg havde følgende drøm:

Jeg ser galeasen FAMILIENS HÅB af Marstal med skipper Hans Petersen til rors komme sejlende for alle sejl og samtidig på den anden side en skonnert komme i meget stærk fart, så søen slår ind over dens bov. Pludselig springer jagerskødet på FAMILIENS HÅB, og jeg ser skipperen, som var alene på dækket, løbe fra roret ud på sprydet for at dæmpe jageren. Dette gjorde han to gange, og jeg tænkte ved mig selv, der fik Hans Petersen noget at bestille.

På dette tidspunkt vækkes jeg af styrmanden for at spise til middag. Medens styrmanden dækker bordet, klæder jeg mig på. Drømmen står endnu i hovedet, og skønt jeg ellers aldrig fortalte om mine drømme, fortæller jeg denne til styrmanden. Han hørte på fortællingen med den ligegyldighed, som drømme i almindelighed synes at fortjene, og der blev ikke talt mere om den.

Efter at have losset i Vejle sejlede vi til Kragerø, hvortil vi ankom på en søndag formiddag. Imedens mandskabet er beskæftiget med at gøre sejlene fast, indkommer i havnen skonnerten IMMANUEL med kaptajn Chr. Nielsen af Marstal. Skibet ankrede i vor nærhed. Kaptajn Nielsen var en meget livlig og snaksom mand. Han fortalte om sin sidste rejses hændelser. Blandt andre tildragelser fortæller han, at han på sidste rejse fra Skotland til Odense var kommet op i Læsørende, hvor han var passeret tæt forbi galeasen FAMILIENS HÅB og havde set dens jagerskøde springe, samt at skipper Hans Petersen var alene på dækket, og at han forlod roret og løb ud på sprydet flere gange for at dæmpe sejlet. Nielsen havde da tænkt ved sig selv: Der fik Hans Petersen noget at bestille.

Uden at afbryde Nielsen påhørte jeg denne fortælling og kom i tanker om min drøm, hvorefter jeg spurgte, om han kunne huske dato og klokkeslet for denne tildragelse. Jo, det var en let sag, og det viste sig, at jeg i drømme havde set, på nøjagtig dette tidspunkt, hvad der var sket mange mil borte.

Herefter kalder jeg på min styrmand – Rasmus Rise – og spørger ham, om han kan mindes den drøm, jeg fortalte ham den søndag

formiddag. Hertil svarer han ja, samt at han havde hørt Nielsens fortælling, hvilken var en næsten ordret gengivelse af, hvad jeg havde fortalt ham. Tidsrummet mellem tildragelsen og opklaringen var 3 uger.

– Hermed må det være givet, at enhver drøms udfald ikke er et udslag af tilfældige begivenheder, thi når det, som i dette tilfælde, vidnefast er konstateret, at jeg i drømme i virkeligheden havde set, hvad der passerede mange mil borte, kan dette alene henføres til den menneskelige ånds evne til at virke udenfor legemet, således at medens legemet slumrer og »den indre maskine« opretholder de nødvendige funktioner, forlader sjælen legemet og kan gennemfare store dele af verdensrummet og som ved en slags elektrisk ledning stadig være i forbindelse med legemets organisme.

I øvrigt har jeg haft mangfoldige andre drømme, som bragte bud eller varslede om senere indtrufne tildragelser. Disse har jeg dog ikke påagtet, ejheller fundet det nødvendigt at nedskrive.

MARSTAL SKOLE FRA 1820 TIL 1862

Før 1820 var skoleforholdene, så vidt vides, upåklagelige i Marstal, men medens de hidtil havde været rolige, så blev de det stik modsatte efter at lærer »Bank« (Pseudonym indsat af redaktionen) kom til.

Denne »uforglemmelige« lærer skal efter sagn i sin ungdoms første tid have været en meget pligtopfyldende og nidkær mand, der havde de bedste hensigter med sine elever og god vilje til at bibringe dem det mål af kundskaber, som han selv var i besiddelse af. Disse var i øvrigt ikke af nogen særlig overflod, men tilstrækkelige til at danne et grundlag til at lære videre på.

Var læremetoden blot blevet holdt indenfor en mere fornuftig ramme, ville alt have været godt, men dette var langt fra tilfældet. Hans spartanske opdragelsesmetode nedbrød ethvert fortrolighedsforhold mellem lærer og elever, og der udviklede sig regulært fjendskab mellem dem. Læreren var i fysisk henseende den overlegne, og han benyttede såvel tidlig som silde – med eller uden grund – tampen. Denne måtte i øvrigt også altid ved undervisningen udfylde de huller, hvor lærerens kundskaber ikke slog til.

På den anden side søgte eleverne at holde krigen vedlige, dels ved drilllerier, og dels for at få hævn for den overgåede uretfærdige behandling at udtænke allehånde skarnstreger, som gik ud over lære-

ren eller alt, hvad der stod i forbindelse med ham. Som årene gik, blev forholdene mere og mere utålelige.

I året 1850 kom jeg som 8-årig dreng ind i lærer Banks klasse. Denne bestod af det ældste hold drenge. Før min forflytning var jeg af de ældste drenge blevet tilstrækkelig underrettet om, hvad der ventede mig. Imidlertid tog jeg sagen med fatning, idet jeg som de andre drenge anså skolen, specielt lærer Banks klasse, som et uundgåeligt onde, hvor det vise samfund af lutter omsorg for vor opdragelse havde bestemt, at vi skulle pines til vi var 14 år. Jeg skulle snart konstatere, at skolen var et jordisk helvede, hvor eleverne til stadighed pintes.

Den første dag jeg mødte i klassen, tilsagde min beskedenhed mig, at jeg tog plads på en af de nederste bænke, da jeg var den yngste af alle klassens elever.

Da læreren ved sin indtræden i klasseværelset havde opdaget mig, kom han hen til mig og tog mig i det ene øre, hvorefter han trak mig op til et af de øverste borde, hvor jeg fik anvist plads. Han bemærkede, at han håbede, at jeg ville blive en lige så flink elev, som min fader havde været. Denne plads beholdt jeg hele min skoletid.

Efter nogle dages forløb gjorde jeg den erfaring, at der indenfor elevernes rækker bestod et mønsterværdigt sammenhold. En disciplin der ikke under nogen omstændighed blev brudt og derfor resulterede i, at den rigtige synder aldrig blev fundet trods ihærdig brug af tampen eller andre torturredskaber fra lærerens side.

Efter at have stiftet bekendtskab med alle kammeraterne og såvidt gørligt fundet ud af hver enkelts karakter gjaldt mit studium selve lærerens person. Snart udfandt jeg visse tegn, der som et barometer bebudede »vejrforholdene« i klassen i de kommende undervisningstimer.

Tegnet gaves hos læreren hovedsagelig i brillernes position, dog gerne i forbindelse med andre ydre omstændigheder, hvilke jeg skal forsøge at give i følgende skildringer.

Som første eksempel: Klædedragten: Slåbrok og tøfler. Gangen jævn og ligesom slæbende. Tampen som en slange, sammenrullet, døsig slumrende i en af slåbrokkens baglommer. Brillernes position vovelig nær næsens yderpunkt.

Barometrets stilling: »Ro i luften«.

Andet eksempel: Gangen raskere. Hænderne på ryggen omklam-

rende den i bugter liggende tamp. Brillernes plads midt på næsen.

Barometrets stilling: »Uro i luften«.

Tredie eksempel: Sort spidsfrakke. Rastløs gang. Hånden, hvis fem stærke, blåplettede fingre kramagtig omklamrer tampen, der som en tilbagetrængt vred øgle når som helst på sin herres bud vil fare ud og med sit bid angribe sit offer. Brillerne placeret længst tilbage på næseroden, hvorover uafbrudt skeler et par øjne, der har betænkelig lighed med griseøjne.

Barometrets stilling: »Uvejr vil strax bryde løs«.

– – –

Det var vistnok meget ubeskedent af mig, der dog altid var anset for en god dreng i skolen, at drage en sådan sammenligning med lærerens øjne. Tit og ofte har jeg forsøgt at bortmane dette tankesyn, dog altid forgæves, ligheden var alt for stor, så derfor måtte det blive stående.

På de ovenfor nævnte forhold var der visse faktorer, som gjorde sig gældende.

1. For det første kunne *»Ro i luften«* opstå i offertiden.
2. Når de sønner af skippere, der sejlede på Norge, kunne bringe deres lærer et stykke norsk myseost, nogle gode spegesild eller et stykke røget laks.
3. Når læreren havde fået invitation til Paragé (toddy) hos den, han af alle i verden helst ønskede til svigersøn.
4. Ingen røg i køkkenet hos madammen.

Under ovenanførte forhold var såvel indgangen som udgangen fra skolen fri uden hjælp af tampen.

Til den synkende barometerstand: *»Uro i luften«* kunne udspringet ofte ligge i en huslig batalje. Under disse tilstande vovede ingen elev at passere læreren indenfor 3 skridts afstand.

Den lave barometerstand: *»Uvejr vil strax bryde løs«* fremkom i regelen efter enhver større huslig revolution, hvor en fredsslutning ikke havde været mulig. Sådanne revolutioner indtraf i regelen i den tidlige morgenstund. Man ser læreren i rastløs gang skride fra lærerboligen over legepladsen og stille sig op i døren til skolelokalet brølende »Herind«.

Under dette uvejr undgik ingen elev sin skæbne. Enhver, der ikke tog det fornuftige parti og valgte skoleporten til udgang i stedet for

indgangsdøren til skolen, fik ved indgangen et sådant nakkedrag, at han kom stejlende ind på hovedet.

Efter at have givet eleverne en sådan medfart skulle man synes, at lærerens krigeriske tilbøjeligheder skulle være blevet tilfredsstillet for den dag, men dette var så langt fra tilfældet – tværtimod måtte og skulle krigen fortsættes. Der indtrådte en kort våbenstilstand, hvorunder læreren med sin rustne, brægende stemme råber: Lad os så synge morgensalmen »Den mørke nat svandt rolig hen«.

Efter at sangen er ophørt, hører man adskillige elever vånde sig efter den dem overgåede nedhugning. Læreren lytter. Da han har udfundet, hvor klagelyden kommer fra, råber han: Hold mund. Dette forårsager, at nogle elever kommer med bemærkninger om, at de ikke i nogen måde har forset sig, hvorfor de skulle have prygl.

Dette bliver den gamle for meget. Prygledjævelen farer op i ham. Frakken løsnes. Tampen slynges ud, og han brøler: Nu skal I på min højeste ære få rund. Derefter går tamperiet løs. Begyndelsen er med den første dreng i klassen og fortsættes fremdeles, så kun dem ved de nederste borde, der havde set lejlighed til gennem vinduet at forlade lokalet, slap fri for tampens bid.

Efter en sådan rundtur blev den gamle meget forpustet, thi arbejdet med at gennemtampe 70 drenge var ikke noget helt legeværk. Man så ham derfor i regelen stille sig ved katederet med højre hånd under øret, hvor tampen endnu sammenknugedes. Med gispende stemme gryntede han, u-uforskammede lømler, – skal – skal have en gang mere rund. Denne trussel kom dog aldrig til udførelse, thi, desværre for ham, slog kræfterne ikke til endnu en gang. Det er en selvfølge, at under sådanne rundture opstod der adskillige håndfægtninger imellem læreren og cleverne, thi mange af de større drenge modtog ikke uden modstand de dem tiltænkte tamp.

Et andet torturmiddel, som han gjorde flittigt brug af, og som jeg fandt afskyeligt, bestod i at tampe eleverne over fingrene, hvilket han kaldte at give dukater. Denne straffemetode forefaldt mest i de første morgentimer under afhøringen af lektierne. Fingrene blev ofte så skamslåede, at når skrivetimen kom, formåede eleverne ikke at samle fingrene om penneskaftet, men sad grædende og åndede i de små hænder, der ligesom brændte. Under sådanne forhold er det ligesom forståeligt, at skriften måtte blive derefter, og følgen heraf blev atter mere tamp med den tilføjelse: Din æsel, du kan, men vil

ikke. At forklare årsagen til den mindre gode skrift ville kun have bragt vedkommende elev flere tamp.

I øvrigt brugte han foruden tovenden adskillige andre slåredskaber. Deriblandt en i snogeform strikket pengepung, hvorom der var to messingringe, således at pungen ved hjælp af disse kunne deles i to rum. Et til sølv- og et til kobbermønt. Når en elev fik denne pung i hovedet, skulle den nok, foruden smerter, efterlade synlige mærker, som ikke fortog sig de første dage efter.

At kærtegne eleverne med et knippe nøgler og kanten af en lineal i hovedet, så der fremkom beviser for, at dette indeholdt blod, hørte til dagligdags småtterier.

BRUTALITET AVLER RÅHED

Som følge af denne lærerråhed kan man ikke forundres over, at eleverne søgte midler, hvormed de kunne udøve hævn. Det var sørgeligt, at det skulle komme så vidt; thi mange af disse raske drenge var af naturen ikke onde, men udmærkede, omgængelige skolekammerater, som den stadige brutalitet havde fremavlet en råhed hos, og som ikke alene udspilledes i skoletiden imod læreren, men prægede dem langt ind i ynglingealderen, alt til deres egen skade.

Efter enhver umotiveret og uretfærdig afstraffelse blev der lagt hævnplaner, hvor ingen nok så store skarnstreger blev forsmåede – lærerfruens lille hund blev efter en større holmgang dræbt, og i sommertiden gik det ud over haven. Frugten blev stenet ned og havesagerne ødelagt. Til nytårsaften var der længe forinden lagt til rette med potter fyldt med aske eller uhumskheder til beæring af lærerens forstue. Af skolens vinduer blev der regelmæssig hver nytårsaften 30–40 stykker slået ind og havestakittet brækket ned. Var der sne i gaderne, blev den gamle ofte afluret, når han vendte hjem fra vennelag om aftenen, for at blive grundigt bombarderet med snebolde. De mere almindelige uskyldige drengestreger bestod hovedsagelig i at fylde blækhusene i katederet med sand, desuden at stjæle og tilintetgøre tampen.

Efter høsten, når landmændene tog deres kornstakke ind, samledes en del mus, som blev sluppet løs i undervisningstimerne, hvilket gav anledning til stor forstyrrelse i klassen med deraf følgende tamperi.

Når vinteren havde lagt dejlig ny is, tjenlig til slæde og skøjteføre, blev kakkelovnen altid tilstoppet, så skolelokalet fyldtes med røg.

Eleverne måtte så sendes hjem, medens kakkelovnen blev renset. I lærerens 40-årige virksomhed havde eleverne ikke ligget på den lade side med hensyn til husflidsarbejder. Enhver elev havde sit navn skåret i mere end en bænk og skolebord, ligesom lærerens navn og korpus var udskåret mangfoldige gange foruden skibsmodeller og andet udskærerarbejde. I forbindelse med alle de før nævnte uartigheder udvikledes der i klassen et systematisk skulkeri, alt som følge af lærerens brutalitet og utilnærmelighed for nogen elev.

Aldrig har jeg selv, ejheller har jeg hørt nogen elev vovet at spørge om nogen undervisning. Skete det, at han tilfældig spurgte en elev, f. eks. i regnetimen, om denne forstod opgaven, og der blev givet et nej til svar, fik vedkommende i stedet for undervisning et godt kraftigt nakkedrag, hvilket han da kunne sætte sig til at gruble og græde over.

Foranlediget af denne tyranniske behandling indløb der fra forældrene til skolekommissionen et utal af klager. Disse blev dog altid på grund af den rå tidsånd behandlet til lærerens gunst, kun når han havde slået en dreng halvt fordærvet, blev læreren dikteret en mulkt, hvilken bestod i nogle få rigsdaler. Adskillige var de forældre, som foretrak at tage børnene ud af lærer Banks klasse og sætte dem i en anden skole.

Skolekommissionens formand, pastor Rasmussen, så sig ofte nødsaget til at gribe ind, når det en tid havde regnet ned med klager over læreren. Dette førte så til et spændt forhold mellem dem, hvilket igen havde til følge at læreren aldrig besøgte kirken, endskønt han besad degneembedet.

Lærer Bank var i øvrigt en meget snu mand, degneembedet havde han fået på en meget underfundig måde. I året 1850 var dette blevet ledigt, idet den daværende degn, Lausen, flyttede til Tranderup.

En dag mødte lærer Bank hos præsten og meddeler, at i hans fødeby på Fyn var et lærer- og degneembede ledigt, hvilket han agtede at søge. Han bad hr. pastoren om at give ham en anbefaling. Glædestrålende ser præsten i tanken det lykkelige øjeblik oprinde, at hans højeste ønske skulle blive opfyldt, nemlig at blive lærer Bank kvit. Han tilrådede læreren at søge embedet, og denne forlod præsten med en anbefaling i lommen, som ikke efterlod noget til hans ros.

Denne anbefaling vedlagdes dog ikke en ansøgning om embedet på Fyn, men derimod et degneembede i Marstal, som var blevet ledigt,

og selvfølgelig fik lærer Bank, der var så godt anbefalet, embedet i Marstal.

Hvem der ved udfaldet af denne sag blev lang i ansigtet var ikke præsten. Til at lede sangen i kirken var lærer Banks stemme aldeles umulig, den var sprukken og lød mest som et fårs brægen, så han måtte leje en af de andre lærere til at lede kirkesangen. Denne bestilling havde lærer Nielsen i mange år.

I året 1855 blev pastor Rasmussen forflyttet til Store Rise, og i hans sted kom pastor Nyrop. Den første dag han i 1856 inspicerede skolen, komplimenterede han den gamle lærer Bank for hans lange virksomhed i skolens tjeneste. Bank følte sig meget smigret og udtalte håbet om, at der måtte komme til at bestå et godt forhold imellem præsten og læreren.

En tid gik det tilsyneladende meget godt. Præsten besøgte jævnligt skolen og overværede undervisningen, men forholdt sig meget tavs. Bank troede at alt var tilfredsstillende, og dette havde til følge, at Bank pludselig blev meget religiøs. Han mødte troligt i kirken om søndagen, hvor han tog plads i den nærmeste stol ved prædikestolen, foldede hænderne over brystet og ansigtet vendt op mod præsten, som ville han bemægtige sig hvert ord, der kom fra præstens læber. Overfor eleverne i skolen udtalte han sig på den mest rosende måde om præstens retskaffenhed og alvorlige religiøsitet – ret som en præst bør være – sagde han. Desværre skulle det snart blive anderledes med det venskab.

Efter nogen tids forløb havde præsten udfundet, hvilke utålelige tilstande der herskede i Banks klasse, og da det første hold konfirmander skulle læse til konfirmation, viste det sig, hvor småt det stod til med disses skolekundskaber. I Balles Lærebog var kun de første fire kapitler gennemgået, de øvrige fire havde eleverne aldrig læst, fordi Bank kaldte disse for noget sludder. Hertil kom lidt katekismus, nogle bibelshistorier. Skrivefaget var tåleligt. Regning var derimod meget slet.

Det skal siges til lærerens ros, at manglede eleverne end færdighed i de almindelige skolekundskaber, stod de derimod ingenlunde uvidende i religion. Denne undervisning satte han ved hjælp af tampen alt ind på at indprente dem, særlig var historien om Jakob med sine 12 sønner hans kæreste emne. Da kunne han for et øjeblik

blive ret bevæget, så tårerne rullede ned over de furede kinder, og han udbrød da gerne: Jeg er som Jakob, thi jeg har også 12 sønner.

Religionsundervisningen var altid mundtlig. Når al anden lærdom blev sat i baggrunden til fordel for religionen, så bærer læreren ikke ene skylden eller æren, om man vil, for dette. De højere gejstlige autoriteter så nemlig i religionen det eneste saliggørende, alt andet betragtedes kun som biting.

Præsten, der var skolekommissionens formand, indså, at de på skolen herskende tilstande ikke burde gå længere, og han søgte derfor at reformere hele skolevæsenet, men her stødte han på hård modstand fra lærer Banks side. Venskabet mellem præst og lærer var hermed forbi og i stedet for som tidligere at kalde præsten for en troende mand benævnte læreren herefter denne for en »farisær«. Samtidig hørte religiøsiteten op. Når præsten gik på prædikestolen, så man Bank gå ud af kirken – hen til nærmeste værtshus – hvor han, medens præsten prædikede, drak sin toddy, som rekvireredes med »dobbelt væge«.

Skoleforholdene forblev uforandrede, indtil det lykkedes præsten, at få lærer Bank pensioneret i året 1862. Skolen bestod af 3 lokaler. Inddelt i 6 klasser med halvdagsundervisning af 3 lærere. Der var ca. 70 elever i hver klasse. De ældste elever, såvel drenge som piger, havde formiddagsundervisning. De yngre kom om eftermiddagen.

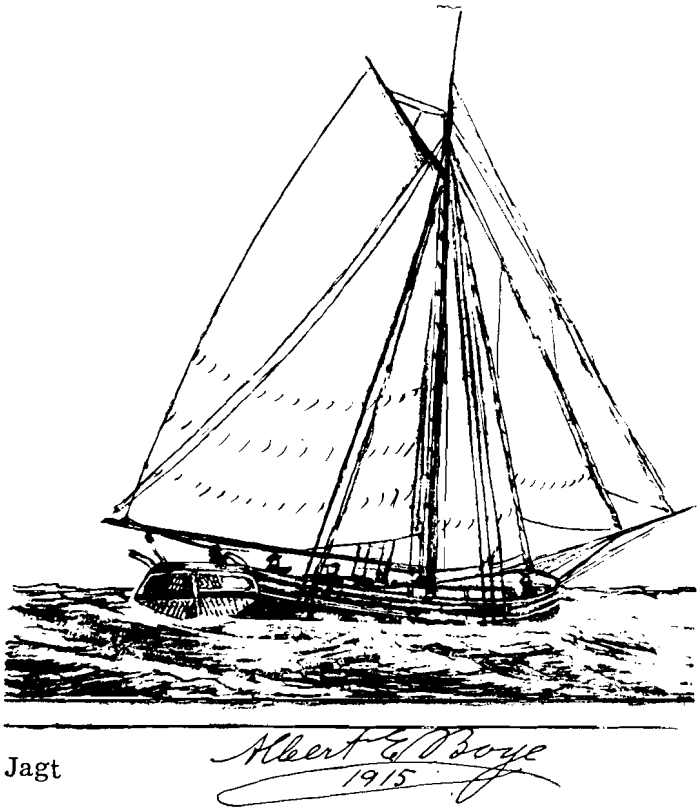

Jagt

FORHOLDENE OM BORD I MARSTALS SKIBE FØR 1860

De ældre skippere var et hærdet og hårdt folk, der fordrede meget af deres mandskab, særlig de stakkels nykonfirmerede drenge, der var kommet under deres kommando. Dette førte til, at det øvrige mandskab også stadig lagde beslag på drengenes arbejdsevner. De skulle være til disposition til enhver tid, være med til alt forefaldende arbejde, være først og sidst ved alt, og samtidig skulle de passe kogegerningen. Drengen var alles hund, men nød langtfra en hunds forplejning.

Tonen indenbords var i regelen rå og brutal, især overfor drengene, vel nok en følge af lærer Banks opdragelsesmetoder. Denne rå og

brutale måde at være på førte ofte til store slagsmål imellem de ellers så dygtige unge sømænd.

Mandskabets opholdsrum var i disse gamle marstallerjagter yderst elendige, det hørte til sjældenhederne, at søvandet ikke trængte ned i mandskabets køjer. I dette opholdsrum blev maden også tilberedt. Ildstedet var anbragt i en såkaldt skorsten, hvilken bestod af optømrede brædder og planker, indvendig forsynet med mursten sat på kant og muret i ler. Over dækket anbragtes den såkaldte røghat, en af 4 brædder sammentømret aflang kasse, hvorigennem røgen havde passage. Altsammen udmærkede brandbare materialer, og da der altid blev benyttet træ til brændsel, så skete det også ret ofte, at der gik ild i såvel skorsten som røghat, eller i stormvejr, når vand trængte ned i ildstedet og opløste leret, så stenene bortskylledes, da opstod der forvirring i husholdningen, indtil skaden var udbedret, og man kunne køre videre, til nye hændelser indtraf.

Mandskabets opholdsrum inclusive køkken var altid længst forude ved stævnen, under dækket i skibet. Omendskønt sådanne skorstene ikke afgav nogen varme i rummet, fandtes der dog som regel ikke kakkelovne for mandskabet.

EGNE ERFARINGER FRA SØLIVET

Min første sørejse var om bord i en gammel jagt ved navn CATRINE. Den 16. marts 1857 forlod vi Marstal og sejlede til Karrebæksminde, hvor vi indtog en ladning korn, hvormed vi sejlede til Kristiania. Hele jagtens besætning bestod af i alt 3 mand, hvoraf jeg skulle være kok. Jeg var da 14 år gammel.

På daværende tid var det ikke tilladt fartøjerne i Kristiania eller de fleste andre byer i Norge at have ild eller lys om bord, hvorfor jeg blev beordret til at udføre kogegerningen i land. Denne udførte jeg da hos en lodsfamilie ved navn Gudmunsen mod en ringe betaling.

I dette hus var der beværtning med middagsspise, og som følge deraf kom der mange mennesker. Her oplevede jeg mange pinlige scener, thi det indtraf ikke sjældent, at når gæsterne blev bekendt med min nationalitet, at de udtalte sig nedsættende om Danmark og alt, hvad der var dansk. Især måtte jeg høre, hvorledes den norske befolkning blev pint og hensynsløst behandlet af dansken på den tid, da begge riger var forenede.

I den første tid forholdt jeg mig tavs ved sådanne talemåder, men da vi i årenes løb foretog flere rejser på Kristiania, og det samme indtraf, optog jeg mangen en kamp til forsvar for mit fædreland. Når de lod mig høre, hvilket helvede samværet med Danmark havde bragt den norske befolkning i, stillede jeg ofte det spørgsmål, om den danske befolkning da samtidig levede i et himmerige. Hermed endte da debatten for den dag. De unge jenter var i modsætning til mændene overordentlig snilde. I to år var jeg om bord i CATRINE, min hyre var det første år fem rigsdaler, det vil sige 10 kroner, og i det andet år 6 rigsdaler månedlig. Nu vil man nok mene, at eftersom jeg forblev så længe om bord i dette fartøj, måtte tilstanden og min behandling vel have været tålelig, og jeg skal i den henseende langt fra beklage mig, thi der var såmænd fartøjer, hvor drengene havde det langt værre. Jeg skal derfor indskrænke mig til at give en kort fremstilling af de stedlige forhold om bord.

Med hensyn til kosten om bord, da bestod denne som på andre Marstal-skibe for størstedelen af ærter, grød eller salt fisk, afvekslende for søndagsspisens vedkommende med frisk kødsuppe, når skibet var ved land, og når det var i søen en slags sødsuppe, som søfolkene benævnede »maskesuppe«. Denne suppe bestod af vand, hvorpå var tilsat bygmelsboller, 6 svedsker pr. mand, og det hele tillavet med sirup og eddike. Kaffen forvoldte mig mange og usigelige kvaler, skipperen ville nemlig have god, stærk kaffe, hvorfor jeg hver lørdag fik udleveret en lille kopfuld kaffebønner, ca. et kvart pund, hvilket skulle slå til ugens 7 dage, og det til samtlige 3 mand. Da nævnte kvantum næppe var til mere end tre dage, måtte jeg rekvirere målet forøget, men her traf jeg på modstand hos skipperen, og i stedet for at få flere bønner blev jeg overdænget med en mængde skænd over min ødselhed. Herefter inddelte jeg kaffemålet til de normerede 7 dage, men så blev kaffen selvfølgelig alt for slap, hvilket atter medførte en mængde skænd. Hver dag var under min første kokkeperiode forbundet med stadigt kaffevrøvl. I min fortvivlede stilling så jeg ingen anden udvej for at tilfredsstille skipperens tilbøjelighed til stærk kaffe end at gribe til ærteposen. Heraf udtog jeg herefter et så betydeligt kvantum som nødvendigt og brændte disse sammen med kaffebønnerne, så det hele kunne strække til 7 dage.

Alt gik herefter såre godt, skipperen fik sin gode, stærke kaffe,

ja, endogså på tider overordentlig stærk, thi vi var særdeles godt udprovianteret med ærter.

Men intet er bestandigt i denne verden, og fred holder man kun, så længe det passer naboerne. Nu ville skæbnen det således, at skipper fik mavepine, og der blev af skibets samtlige tre mand gransket efter ophavet til dette onde. Efter nogle dages observation var skipperen imidlertid den heldige, han udfandt nemlig at farsotten stammede fra den stærke kaffe, i hvilken anledning han spurgte mig, om jeg ikke benyttede for mange ærter i tilsætningen til kaffen.

Efter hans kones opskrift måtte tilsætningen af ærter ikke overstige halvdelen af kaffekvantummet. Jeg kunne ganske vist ikke undlade at bemærke, at der var en mulighed for at fruens opskrift med hensyn til nævnte mål på tider kunne være blevet overskredet. Jeg fortav visselig, i egen interesse, at jeg til stadighed havde brugt fire gange så mange ærter end som kaffebønner.

Da jeg aldrig har været ondskabsfuld, men endog havde medfølelse med mine medmennesker, så indskrænkede jeg herefter ærtekvantummet til skipperfruens anvisning, men så opstod atter ubehageligheder, enten var kaffen for slap, eller den gik for tidlig op, hver dag den samme kaffekrig i forbindelse med skæld og smæld imod mig. Under disse fortvivlede tilstande så jeg mig nødsaget til at forsøge andre kaffeingredienser, der samtidig med at strække kaffen kunne forskåne skipperen for mavepine.

Af ladningen forsynede jeg mig med et betydeligt kvantum rug, brændte heraf jævnlig en grydefuld, hvoraf der iblandedes kaffemålet så tilstrækkeligt, at dette kunne holde, ikke alene de syv dage, men også længere. Skipperen fik sin hang til kaffe tilfredsstillet, og jeg steg højt i kurs ved fredsslutningen.

Tændstikker, ja, dette ulyksalige ildtændingsmiddel forvoldte mig også mange ubehageligheder, hver gang jeg i ydmyg beskedenhed henvendte mig til skipperen og meddelte ham det sorgens budskab, at tændstikkerne var opbrugt, fik jeg regelmæssig følgende lektie: Det er så satans, er de tændstikker, du fik forleden dag, allerede opbrugt. Lys i lukafet var mig strengt forbudt, og det til trods for, at jeg selv forsynede mig med tællelys. Min tilbøjelighed til læsning har nemlig fra barn af været meget stor, det var mig uudholdeligt, når vi i de lange, mørke efterårsaftener lå i havn, og jeg ikke kunne forslå min tid med læsning. Naturligvis overholdt jeg ikke altid for-

budet, blev også ofte taget på fersk gerning med det udråb: Hvad satan, sidder du nu atter og brænder lys, vil du øjeblikkelig få det slukket. Jeg havde da kun at adlyde. Selv tog disse mennesker, hvis kommando jeg var undergivet, aldrig en bog eller et skrift i deres hånd. De var simpelthen blottet for al viden i åndelig retning.

Kogekarret bestod af en gammel kobbergryde, der måske for et par menneskealdre siden havde haft den indvendige side fortinnet, men som nu manglede det nødvendige sikringsmiddel mod kobberets afsætning af den farlige ir, det såkaldte spankgrønt. Da levnemaden ofte henstod i dette kar, er det meget muligt, at maden i ikke ringe grad er blevet forgiftet, og dette har bidraget til skipperens mavepine. Forgæves henledte jeg ofte skipperens opmærksomhed på det farlige kar. Yderligere besad vi en tekedel og en kaffekedel, sidstnævnte havde sin plads, når den ikke var i brug, under kahytstrappen for at forebygge, at jeg ikke skulle få tilbøjelighed til udenfor de reglementerede kaffetider at slukke tørsten af dens tiloversblevne kostbare indhold.

Skipperne på daværende tids jagter, hvis lasteevne var omkring 50 tons, følte sig i egen indbildning i mange tilfælde større end de nutidige storskibsførere. Især udfoldede de deres magtbrynde i al deres vælde overfor drengene. Disse havde kun pligter og ingen rettigheder, ja, de var indirekte fredløse. Når vi lå ved land, var min daglige gerning om bord i CATRINE således: Hver morgen klokken 4 blev jeg vækket, kogte derpå kaffe, hvilken jeg gav kaptajnen på køjen, børstede hans klæder og fodtøj, bragte ham vaskevand, rengjorde kahytten og vaskede skipperens strømper og redte hans køje. Ved arbejdstids begyndelse måtte jeg være på pletten for at deltage i alt arbejde, såvel ved ladning som losning og det daglige skibsarbejde, og samtidig skulle jeg udføre kogegerningen; thi klokken 12 skulle middagsmaden stå på bordet. Det var ingen let opgave for 14-15-årig dreng samtidig at udføre disse arbejder. Listede jeg mig et øjeblik fra dæksarbejdet for at tilse middagsmaden, lød det strax: Hvor fanden bliver du af dreng.

Under sådanne forhold skete det derfor også, at ærterne eller grøden blev sveden, og da dette absolut blev regnet mig til skyld, så ville skipperen tvinge mig til at spise den ødelagte mad, efter at jeg var blevet overdænget med en mængde skænd. Jeg nægtede dog at spise maden.

Når rugbrødet i sommertiden blev gammelt og muggent, var det naturligvis også min skyld; thi da havde jeg glemt i tide at lægge det til solning – eller når ærterne ikke kunne koges møre, da var det også min skyld. I forbindelse med skænd og skældsord og frygtelig banden skulle jeg atter tvinges til at spise det mugne brød og de rå ærter, og da jeg nægtede dette og lod skipperene vide, at jeg ikke var nogen gris, fik jeg engang under et sådant tilfælde hverken frokost eller aftensmad i to dage .

Det første år, jeg var om bord i CATRINE, fik jeg ved enkelte lejligheder lov til at sove lidt, når vi var i søen, hvorimod denne tilladelse aldrig blev mig givet i det andet år. Fra vi sejlede fra Danmark og til Norge, og ligeså på tilbagerejsen, måtte jeg til stadighed være på dækket, hvorimod skipperen og bedstemanden skiftevis var til køjs. Efter tre á fire dages uafbrudt vågen var jeg da ofte så træt, at jeg næppe formåede at holde mig oprejst. Satte jeg mig så et øjeblik på dækket, faldt hovedet ned på brystet, og jeg vækkedes da med uhyggelige råb: Hvad satan, nu sidder du jo og sover igen, dreng.

Hver dag, såvel søgne som helg, var i de to år forbundet med slid og slæb, aldrig blev det mig forundt nogen time at gå i land og bese de byer, hvorved vi var beliggende. Hver aften ved land måtte jeg vente på skipperen, blot for at jeg skulle trække hans støvler af fødderne, og da flere af disse skippere, særlig når vi var i Kristiania drev om på danseboder og skipperhuse, så kom han sjældent om bord før efter midnat. Når han da var arriveret, så lød det altid: Er du der, dreng? Hertil svarede jeg javel. Kom så og træk mine støvler af. Når dette da var udført, fik jeg lov til at gå til køjs for atter at blive vækket klokken 4.

Når der gik ild i skorsten og røghat, var det selvfølgelig også min skyld; thi så havde jeg fyret for stærkt, og når skorstenen under stormvejr nedskylledes, da kunne skylden hertil umuligt være andre steder end hos mig.

Næste 3. år ville samme skipper atter forhyre mig, hvilket jeg dog afslog. I de efterfølgende år kom jeg om bord i andre lignende små fartøjer, hvor forholdene, om ikke i alle dele, så dog i hovedtrækkene ingenlunde var bedre.

Årsagen til, at jeg her nedskriver de daværende tilstande i Marstaljagterne og behandlingsmåden af drengene er ingenlunde i beklagende øjemed, men derimod for at sikre datidens forhold såvel i materiel

som i åndelig henseende og at drage en sammenligning mellem daværende og nutidige tilstande. I betragtning af den i nutiden om bord i skibene værende hensyntagen til mandskabernes forplejning og de udmærkede, gode opholdsrum og behandlingsmåden, og hvor drengene i enhver henseende nyder drengens rettigheder, vil kun den, der har levet med i fortiden, kunne se den glædelige forandring, der er sket på dette område.

Eftersom skibsflåden tiltog og skibene byggedes større, toges der stærkt sigte på at forbedre mandskabets opholdsrum så meget, som forholdene tillod. Foregangsmanden hertil var den navnkundige skibsreder H. C. Christensen. Senere har staten også med hensigtsmæssige love bidraget til sådanne forbedringer. Ligeså er som følge af statens love forplejningen om bord upåklagelig. De af vore skibe, som sejler i oversøisk fart, bliver i nutiden rigeligt forsynet med henkogte og friske preserverede sager, ligesom ethvert skib efter størrelse og art er forsynet med lovbefalet medicinkiste.

— — —

I tidens løb uddøde eller forlod de slægter sølivet, som var opdraget efter den brutale metode. Nye slægter opstod, hvis opdragelse var foregået under humane og hensynsfulde lærere, og hermed bortfaldt den rå og brutale tone i Marstal-skibene.

Som sømændene er om bord i skibene, er de også i deres hjem. Det hører til sjældenhederne, at nogen sømand besøger værtshusene, de er selvvurderende, og deres ærekærhed kendetegnes bedst ved, at selv af dem, der er henvist til de underordnede og ikke godt lønnede stillinger, i tilfælde hvor sygdom og andre årsager for længere tid har forvoldt arbejdsløshed, vides dog ingensinde at nogen Marstal-sømand indtil dato at have søgt om understøttelse ved hjælpekassen.

Marstals søbefolkning er i det hele taget gode og udmærkede familieforsørgere, derfor hersker der også properhed og udmærkede tilstande i alles hjem.

KIRKEN OG DE KIRKELIGE TILSTANDE I MARSTAL

Det er tidligere anført, at kirken imod at Marstals befolkning gratis tilførte alle materialer og leverede arbejdsfolk blev bygget og taget i brug 1738, yderligere vedblev der at hvile på beboerne kirkeligt hoveriarbejde, der også benævnes ved »slotsarbejde«, således at der, når der på kirken blev foretaget reparationsarbejder, blev beboerne

på omgang tilsagt til at sende arbejdsfolk. Denne skik vedvarede endnu i 1850-årene, men bortfaldt efter at byen havde fået dens kommunalbestyrelse i 1861. Kirken tilhører de forenede kirker på Ærø. Kirkekassen er meget rig, og foruden at der af dens midler i 1894 lod opføres kirken i Ommel, afholdes der tillige af dens fond alle udgifter ved opførelsen af Marstals store kommuneskole, kapelanboligen samt skolerne i landssognet og overalt på øen.

Klokkerne i Marstal kirke tilhører kommunen. Det store oliemaleri der forestiller »Frelseren i urtegården den sidste nat med sine disciple« er malet af Jengraf, nævnte billede var indsat i altertavlen indtil året 1880, da det måtte vige pladsen for det nuværende, der forestiller det øjeblik, da Jesus stiller stormen på søen. Dette billede er malet af kunstmaleren Carl Rasmussen i Marstal.

Skibenes navne var oprindeligt følgende: Linieskibet: KRONPRINSENS ØNSKE (nu Frederik den 6.), ophængt i kirken den 27. februar 1778. Fregatten ÆRØ, ophængt 27. januar 1804 (nu Chr. den 9., blev omdøbt til dette navn i 1868). Galeasen: SEJERSKRANSEN, ophængt 27. januar 1804. Det lille fuldriggede handelsskib ved navn IMMANUEL er bygget af tømrer L. C. Palle i Marstal. Det blev ophængt i året 1884. Skibene har adskillige gange været nedtaget for at blive oppudset og omrigget, og er da altid efter overstået reparation, under festlig stemning af søfolkene, blevet båret rundt i byen til beskuelse af befolkningen for så til slut under højtidelig gudstjeneste at blive fortøjet i kirkens sikre havn.

Kirkens lystestager blev den 9. februar 1783 af den bekendte Albert Hermansen, også kaldet »færgemand«, opsat på kirkens alter. I denne anledning skrev skoleholder Andresen følgende vers:

Så ses i dag en smuk sirat, vor Marstalkirke ydet,
en gavmild hånd derop har sat og på dens alter ydet.

2 lysestager som skal stå til sir og brug derinde,
hvorved at giveren mon få et evigt æreminde.

For efterkommere det vil et smukt exempel blive,
at hvem som haver råd dertil, de må og noget give.

som være kan til gavn og sir, og herrens hus til ære,
ja, den der sådan villig gi'r, bør billig yndet være.

Så takkes da vor Hermansen, som til foræring sendte
i kirken lysestager hen, ret ham vi ønsker dette.

Gud giv, at ordets lys det må bestandig klart her brænde,
og ordets lysestage stå hos os til verdens ende.

Det nuværende orgel er det tredie, som har været i kirken. Det er tilvejebragt ved frivillige bidrag af befolkningen. Det er opsat i kirken i året 1904. De tidligere orgler, hvoraf det første kun var et lille stueorgel, blev opsat af pastor Nyrop sidst i 1850'erne og det andet opsat i 1870'erne. Begge disse orgler var imidlertid alt for svage til kirkens store rum, og overdøvedes derfor af kirkesangen.

I de ældre tider, så langt tilbage som før 1860, stod de kirkelige tilstande med hensyn til gudstjenesten i åndelig retning ikke på noget højt trin i Marstal. Dette havde nok sin grund i fortidspræsternes manglende evne til at vække menigheden, idet talen for flere af disses vedkommende mere gik i den verdslige og materielle retning end i den åndelige. Menigheden udviste dog i almindelighed en vis ærbødighed for kirken, og især hvilede over kvinderne et anstrøg af fromhed, når de om søndagen, de ældre i nationaldragter med det sirlige højklæde på hovedet og de lakerede klodser på fødderne, gik til kirke. Salmebogen omfoldet med begge hænder med samt den hvide dug. Men en del af denne fromhed var vel nok kun tilsyneladende og kirkegangen blot en vanegang; thi når salmesangen begyndte, så man i regelen nogle af disse vanegængere påbegynde slumringen, hvilket som oftest vedvarede til prædikenen var afsluttet. Ofte har jeg som kordreng iagttaget sådanne slumrende kirkegængere og ment, at fornuftgrunde hellere burde have foranlediget dem til hellere at blive i deres senge end at vække opmærksomhed og til dels forstyrrelse under gudstjenesten.

Da kirken på den tid ikke blev opvarmet, så foranledigede den rå kirkeluft i vintertiden en uhyggelig hoste blandt menigheden, alt til

forstyrrelse. I øvrigt er der dog også i nutiden, hvor kirken dog bliver opvarmet, skavanker på dette område, som bør rettes, nemlig at det tillades lungetuberkuløse personer med deres idelige hoste at forstyrre gudstjenesten og med deres opspytning gøre kirken smittefarlig for andre personer. Dette er tilstande, som ikke burde tåles i nutiden, hvor der ellers på alle andre områder tages sigte på ved formålstjenlige foranstaltninger at forebygge smitte.

I datiden var det en ufravigelig skik, at mødrene efter barselsfærd på den første kirkegangssøndag lod sig indlede af præsten. Den vedkommende moder havde da altid en stab af kirkegangskoner med sig til ledsagelse. Imedens den første salme blev sunget, måtte den for indledningen bestemte moder tillige med sine ledsagerinder forblive i våbenhuset, som det kaldtes, det er forlokalet til kirken, hvor præsten da holdt en tale for den pågældende moder, og hvor han samtidig modtog et offer. En sådan indledningstale havde som oftest værdi efter det påregnede offer. Den formuende mands kone slap efter talen altid ind i kirken uden gråd i øjet, hvorimod det ikke gik grådløst af, når det gjaldt en fattig kone, forsåvidt det havde været præsten muligt at udspionere hendes karakter og vandel og derved forment, at der var noget ved hende, som burde rettes, eller hvis den pågældende havde født et barn udenfor ægteskabet, da kunne formaningstalen, eller strafprædikenen, være ret kraftig og bevirke, at sådanne stakkels mødre efter afslutningen kom grådkvalt ind i kirken.

Igennem en sådan kirketugt udviste præsterne ofte deres magt og vælde overfor deres sognebeboere. Denne indledningsskik faldt tid efter anden mere og mere bort og er i nutiden omtrent helt ophørt.

For mændenes vedkommende da havde der sig i datiden udviklet den mærkelige skik imellem disse, at de som regel ved kirkegang ikke strax gik ind i kirken, men samlede sig udenfor, hvor de under den sædvanlige sømandsspankuleren af 7 skridt ivrigt drøftede fragtmarkedet, kornpriserne og alt andet, hvad der stod i forbindelse med deres næringsdrift. Når den anden salme blev sunget, hvorunder præsten gik på prædikestolen, da marcherede hele flokken ind i kirken. Når prædikenen var afsluttet og præsten forlod prædikestolen, strømmede i almindelighed mere end halvdelen af kirkegængerne ud af kirken, hvilket vakte stor forstyrrelse og harmede i særdeleshed præsten over en så stor taktløshed overfor gudstjenesten.

For at få denne mindre pæne skik omændret er det en selvfølge, at der fra præstens side ikke manglede anmodninger til menigheden om at forblive i kirken til hele gudstjenesten var afsluttet, og især til ikke at undlade at overvære de hellige dåbshandlinger. Imidlertid var en sådan gammel indgroet skik ikke nem at få bugt med. Mange af mændene stillede sig stejlt imod enhver reform, og det havde derfor kun til følge, at disse ofte udviste en demonstrativ optræden overfor præstens anmodninger, og denne pådrog sig derfor en del uvenner, og der hengik derfor mange år, inden denne skik svandt hen.

For at tilkendegive med hvilken hårdhed og ubrydelig hængen ved de gamle sædvaner og skikke, som datidens befolkning i Marstal da var besjælet af, og hvorledes de i stædighed spændte ben og stillede sig stejlt overfor alle nye, omend nok så gode reformer, kan jeg ikke undlade at notere yderligere nogle små forefaldende begivenheder på det kirkelige område.

Det er tidligere omtalt, at hr. pastor Nyrop i året 1856 overtog præsteembedet i Marstal. Det var en fin, klog mand. Efter at han havde sat sig ind i byens forhold, var det ikke vanskeligt at finde ud af, hvilke tilstande der trængte til forbedring. I kirken benyttedes salmebøger indeholdende sange, som var udgivet for en befolkning, der lå i hundreder af år tilbage i tiden, melodierne på disse sange var langtrukne, sørgmodige og uskønne, og da der overalt i Danmark var indført nyere salmer, hvis tekst og melodier indeholdt opbyggelse, skønhed og rytme, så lå det præsten på sinde at forsøge på at få disse salmebøger indført i Marstal.

Ved præstens forsøg herpå rejste der sig imidlertid ved nogle stædige og hensynsløse demonstranters hjælp en så heftig og ondartet modstand, der burde have betaget denne alle videre forsøg, men dette var så langtfra tilfældet, idet han foruden salmebøgernes anskaffelse også anbefalede at anskaffe et orgel til kirkebrug.

Havde der ikke før været forbitrelse på højtryk, så blev der visselig det ved modtagelsen af sidstnævnte forslag. Herefter rejste de forannævnte hensynsløse demonstranter sig med al deres kraft og forsøgte på alle måder at ophidse befolkningen mod præsten. Der blev ikke sparet på ondsindet og hånende avisskriverier. Præsten frafaldt dog ikke det af ham attråede mål, og det skal bemærkes, at denne ikke på sin side manglede venner blandt den mere dannede del af befolkningen.

Blandt andre agitationsnumre fremstillede oppositionen også offentlig gennem aviserne den pekuniære side af sagen, nemlig den store udgift, som salmebøger og orgel ville forårsage befolkningen. Dette havde til følge, at præsten for egen regning bekostede salmebøger, som blev henlagt i kirken til brug ved salmesangen, ligesom han også til konfirmationsgave forærede fattigfolks børn en salmebog og et testamente. Den hurtigste og heldigste måde, som præsten valgte for at få salmebøgerne ind i forældrehjemmene, var igennem skolens elever. Herimod evnede oppositionen ikke at demonstrere. Med hensyn til orglet da kom der også et sådant i kirken, rigtignok kun et stueorgel, hvilket pastor Nyrup også for egen regning bekostede. Præsten havde i denne hidsige kamp tilsyneladende sejret; thi salmebøgerne kom hurtigt ind i alles hjem, men rigtignok også kun tilsyneladende; thi kliken af demonstranter undlod herefter ikke på alle mulige måder at fortrædelige præsten, særlig anføreren vedblev at forfølge præsten på den mest hadefulde måde, hvilket havde til følge, at denne ved den først givne lejlighed søgte kald andetsteds og forlod byen.

Efter pastor Nyrop kom der andre præster til Marstal, og en tid syntes det, som om der gaves præsterne ro til at arbejde i deres gerning, men da det lille orgel langt fra var tjenligt til kirkebrug, så fik den fungerende præst tilvejebragt et større. Nu kom anføreren for den forrige demonstrationsklike atter i harnisk, og ved hensynsløse midler ville han forsøge, omend ikke at forhindre orglets anbringelse i kirken, thi såvidt rakte dog ikke hans magt, så dog at latterliggøre præst og orgel overfor menigheden.

Hertil udfordredes hjælpere, men at få sådanne var på den tid ikke så let en sag, thi i mellemtiden var hans fordums hjælpere lagt under mulde, og den daværende befolkning havde ingen lyst til præsteforfølgelse. Dog burde der foretages en demonstration, den dag orglet skulle have sin kirkelige indvielse, og til dette brug formåede han, en mand, der havde lunger og stemme som en okse, til med hele sin stemmedyrkelse at overdøve orglet.

Det blev en sang, hvis mage man næppe tidligere eller senere har hørt i Marstal kirke. Præsten og degnen forsøgte forgæves at få sangeren til at sænke sin stemme, der lød som når søfolkene i forrige tider sang ud ved sejlhejsningen på skibene. Men, – herved var også vedkommende præsteforfølgers magt på dette område afsluttet, der var i tidens løb fremstået en slægt, der var i besiddelse af mere

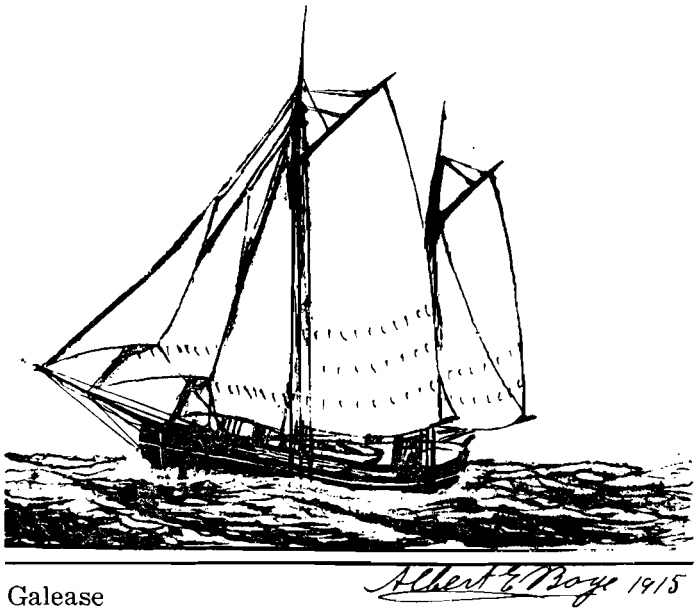

Galease

selvstændighed og lod sig derfor ikke påvirke til at begå sådanne vederstyggelige handlinger overfor præsten og kirken.

Dog hvilede denne mand ikke, var der herefter ikke noget at udrette med præsteforfølgelse, så skulle lægerne, der havde en for ham afvigende anskuelse, udsættes for hans forfølgelse, og det skal bemærkes, at skønt han ikke havde folket med sig, så lykkedes det ham at få en af lægerne fordrevet fra Marstal.

I året 1888 stiftedes Marstal Skipperforening, og skønt den ombeskrevne præste- og lægeforfølger var en modstander af denne forening, blev han desuagtet en af dens medlemmer. Som følge af denne mands despotiske magtbegær varede det ikke længe, inden han forsøgte at underlægge sig denne forening til brug for sine despotiske og politiske øjemed. Da der i spidsen for foreningen stod en bestyrelse, der besad mands mod og hjerte, var deres mål og handlinger bevidst, så traf han her på den klippe, som han ikke formåede at gennembryde, og under hvilket arbejde han i sit magtstræb i politisk og despotisk henseende som en død mand faldt til jorden, hvorfra han aldrig mere rejste sig.

Det blev til stor skade for Marstal, at denne mand, der i øvrigt besad mange gode sider og havde virkelige betingelser for at kunne have udrettet noget nyttigt arbejde for byen i den tid, han besad folkets tillid og agtelse i stedet for at bortødsle sine evner og kræfter til fantastiske politiske og despotiske formål, der kun udsåede splid og tvedragt blandt befolkningen.

FRA MARINESOLDATEN ALBERT E. BOYES ERINDRINGER

Kosten, fetaillien kaldet, var om bord i logiskibet slet, tillavningen var malproper som følge af manglende tilsyn, der blev bragt rigeligt med køb om bord, men alt det bedste blev igen bragt i land til Holmens første officerer og deres familie, – således gik det også med sukker og te.

En dag blev jeg sammen med en anden marstaller-sømand og 6 mig ubekendte marinere beordret om bord i den lille dampbåd, eller rettere dampjolle, FREMAD. Navnet lød meget opmuntrende, men det havde desværre ingen indflydelse på dens fremgang, den var altid bedst tilpas ved at ligge stille. Der blev indtaget proviant, som bestod af 2 f'repunds rugbrød, 16 lod smør og en flaske brændevin. Hver mand fik udleveret en pistol og en sabel samt rigelig med patroner. En løjtnant og en underofficer samt en maskinmester sluttede bådens bemanding. Således udrustet og bevæbnet forlod vi hovedstaden om eftermiddagen klokken 2, styrede nordefter mod Helsingør. Da vi havde arbejdet hele dagen uden at få mad, er det en selvfølge, at hele fetaillien blev fortæret på rejsen, så da vi om aftenen klokken 8 æntrede og overtog kommandoen på en udenfor Kronborg opankret hannoveransk brig, havde vi kun vore våben at tage vare på.

Briggens kaptajn blev straks taget i land fra skibet, ledsaget af vor løjtnant. FREMAD skulle derefter forsøge at bugsere briggen forbi Kronborg, men da vind og strøm var imod, kunne den intet udrette, hvorfor skibet måtte forblive til ankers natten over. Næste dag lykkedes det ved hjælp af sejl og damp at få briggen bragt ind på reden ved Helsingør, hvor den ved aftenstid bragtes til ankers for natten.

Da vi hele dagen ingen mad havde fået, henvendte vi os til vores officer og bad ham skaffe noget mad eller også lade FREMAD bringe os ind til Helsingør. Da han ikke formåede at imødekomme vort første krav, måtte han imødekomme det sidste. I Helsingør fik vi vor

hunger tilfredsstillet, den af os, der havde penge, betalte for dem, der ingen havde. Hele næste dag måtte vi atter sulte, dog lykkedes det os at føre skibet op til Københavns red, hvor det blev henlagt mellem alle de andre opbragte skibe.

Efter denne heldige tredages ekspedition meldte vi os klokken ti aften på logiskibet, hvor vi samtidig forlangte noget mad. Hertil fik vi imidlertid et afslående svar, hvorimod vi blev kommanderet til vagthold, dette nægtede vi dog alle på det bestemteste.

Den dag i dag venter vi stadig på »prisepengene«.

LINIESKIBET SKJOLD

Efter søslaget i Østersøen kom eskadren til København, hvor jeg blev udkommanderet med linieskibet SKJOLD, et træskib med 750 mands besætning og damphjælpemaskine til en fart af 8–9 mil samt 64 kanoner. Mit nummer om bord blev 439. Jeg blev ansat i første matrosbakke. Efter at skaden, som skibene havde lidt, var blevet udbedret, forlod vi København og indtog blokeringsplads i Svinemündebugten. Under denne virksomhed foretog vi adskillige gange jagt på de prøjsiske orlogsskibe, dog altid uden at det kom til bataille, thi inden vi var kommet fjenden indenfor skudvidde, tog de skyndsomst flugten ind under land, hvor der var anlagt batterier.

I modsætning til logiskibet var der om bord i SKJOLD langt bedre ordnede tilstande, fetaillien var rigelig og upåklagelig, når der toges hensyn til det store folkehold, der skulle forplejes. Kun brødet var skandaløst. Det hørte derfor til dagens begivenhed, at der blev klaget over det uspiselige brød. I lang tid fik det klagende mandskab ekstra-eksersits i stedet for bedre brød, dog, trods denne straf hørte klagerne ikke op, men tiltog snarere, folket stillede sig i hundredetal udenfor den næstkommanderendes kahyt medbringende en prøve af det uspiselige brød og stillede det spørgsmål, om det var meningen, at mandskabet skulle spise sådan svineføde.

En officer, som tilfældig overværede denne scene, måtte erkende klagens berettigelse, hvilket havde til følge, at mandskabet herefter fik bedre brød. Hvad det også kneb hårdt med om bord var renlighed, mandskabet fik aldrig varmt vand til vask, altid vaskedes tøjet i koldt søvand, hvortil hver mand fik udleveret en ubetydelighed sæbe. Da der imellem mandskabet var en mængde individer, der hverken var søfolk eller soldater og ikke i fjerneste måde havde begreb på at holde

deres tøj eller person ren, blev følgen heraf, at de var ved at fortæres af utøj, hvilket forplantedes til skibets hele mandskab, der gjordes aldrig noget for at forebygge denne uorden.

Tonen om bord var for officerernes vedkommen, dog med enkelte undtagelse, rå og brutal, understøttet af en flom af eder og banden. Holmens matroser stod her i første række og ville have kunnet måle sig med Gammelstrands kendte madammer, dog vovede ingen at lægge hånd på nogen indrulleret mand om bord. Kun formedels tyveri eller dessertion blev der ved krigsretsdom idømt misæderne rotting. Men skæbnen ville, at synderne i sådanne tilfælde altid var københavnere. Når man tager i betragtning, at da Sten Bille i 1840-årene med korvetten GALATHEA foretog sin berømte jordomsejling, var der ved hjemkomsten næppe een mand om bord, der ikke var blevet tildelt rotting, og sammenlignes behandlingen af folkene om bord i de danske orlogsskibe i 1864, måtte man indrømme, at der i de mellemliggende år var sket store reformer på det humane område.

Det skal også siges til officerernes ros, at der om bord blev sørget for, at mandskabet ved den stadige ensformighed, som blokaden medførte, ikke henfaldt til grublerier. Musikken blev således hver aften beordret til at spille op til dans, og hvor mandskabet da svang sig, som havde det været til det fineste bal, og hver lørdag aften blev der serveret puns.

LARS JENSEN BAGER, – EN ALSIDIG, NAVNKUNDIG MAND I MARSTAL

I daglig tale blev han benævnt »Lars glaser«, hvilket havde sin årsag fra, at han foruden sine andre beskæftigelser også udførte glarmesterarbejde.

Han var født i Marstal 17. juli 1805, og han døde den 13. juli 1890. Han var på sin tid en meget begavet og dygtig arbejder som bidrog til skibsbyggeriet og dets opkomst i Marstal. Såvidt mig bekendt må man beregne Lars Jensen Bager for at være den første egentlige bosiddende skibsbygmester i Marstal, thi vel var der før hans tid blevet bygget adskillige skibe her, men efter hvad jeg har erfaret, var disse fartøjer blevet bygget af en skibsbygmester Rasmussen i Troense.

Som konfirmeret dreng kom Bager som alle andre drenge i Marstal til søs, men forlod som ungt menneske tidligt sølivet for at ofre sig

for skibsbyggeriet. Nogen egentlig speciel uddannelse på skibsbyggeriet eller på de andre bygningsværker, som han foretog sig, havde han ikke. De mesterværker, som blev ham underlagt, udførte han til dels ved selvstudium, og dog har tiden udvist, at ikke alene var hans skibskonstruktioner lige så veldannede og tidssvarende og i kvalitet lige så stærke, som de skibe, der er udgået fra specielt uddannede mestre.

Samtidig som Bager byggede skibe og udførte skibsreparationer, byggede han også huse i byen. Iblandt andre huse opførtes i året 1858 det, for den tid ret betydelige købmandsbygning i Prinsensgade og Havnegade for den daværende i så stærk opkomst værende skipper og handelsmand H. C. Christensens regning, under Lars Jensen Bagers ledelse.

Bagers liv henrandt i en uafbrudt række arbejdsdage fra den tidlige morgen til den sildige aften, aldrig ledig, kun at arbejde var tidens løsen. Når statens love forbød arbejde på byggepladserne, så man i regelen om søndagen Bager gå med glaskassen, thi i ugens løb var der fra beboerne indgået en del ordrer på glarmesterarbejde, som tiden kun tillod at få udført om søndagen.

Nogen udlært glarmester var der på daværende tidspunkt ikke her i byen. I øvrigt befattede Bager sig med mangfoldige andre arbejder, hvilke hans genialitet tillod ham at udføre, og som derved kom beboerne til gode. Det er min tro, at hvis nævnte mand i sin ungdom havde fået lærdom og uddannelse, ville han med de medfødte evner, som var ham givet, være blevet en endnu mere navnkundig mand udenfor øens område. Lars Jensen Bager havde tre sønner, nemlig Jens Jensen, Hans Jensen og Lars Jensen Bager. Alle tre sønner gik i faderens spor og optog gerningen som skibsbygmestre i Marstal, hvor en mængde skibe i tidens løb er afleveret fra deres værfter. Det skal også fremhæves, at dygtigere arbejdere, som disse tre brødre har været, findes næppe indenfor landets grænser, thi foruden at de var flinke arbejdsgivere overfor deres arbejdere, og derved altid stod på god fod med disse, sparede de ikke sig selv.

De var de første og de sidste på pladsen, gik foran i udførelsen af de forskellige arbejder, men derved blev også ydelsen af deres arbejderes evner udnyttet på den bedst mulige måde.

Som før anført afgik Jens Jensen Bager ved døden i 1883, de andre to brødre fortsatte skibsbyggeriet til 1885 og trak sig derefter tilbage

fra nævnte virksomhed. Den yngste af brødrene, Lars Jensen Bager, overtog nogen tid derefter bestillingen som kasserer og regnskabsfører i Spare og Lånekassen i Marstal, hvor han virkede i 25 år. I 1913 trak han sig tilbage.

SØMANDSHJEMMET I MARSTAL

Den 8. februar 1902 blev sømandshjemmet oprettet. Hidindtil havde fremmede søfolk, der kom til Marstal, måttet tage bolig på værtshusene, hvilket var meget uheldigt, da sådanne boliger gav anledning til drikkeri og de dermed forbundne udskejelser. For at afværge dette onde dannedes i vinteren til 1902 et konsortium af mænd, der besluttede at oprette et sømandshjem, og til dette formål indkøbtes den P. Madsen tilhørende ejendom, »Hotel Marstal« kaldet.

Midlerne hertil tilbragtes dels ved frivillige bidrag, dels ved lån. Det første bestyrelsesmøde afholdtes den 8. februar 1902. Bestyrelsen kom til at bestå af skibsfører Frederik Frederiksen fra Ommel, pastor Hasle og pastor Lauritsen, skibsfører Claus Petersen, skibsfører E. Schultz, skibsreder H. M. Sejer og til regnskabs- og forretningsfører N. Ohlsen.

Til at bestyre hjemmet antoges tømrer Jørgen Vrang fra Odense. Hjemmet ledes i christelig ånd og er logihus og afholdsbeværtning.

Sømandshjemmet er blevet til velsignelse for mange og har været godt besøgt siden starten, og der har i tidens løb været afholdt mange christelige andagtsmøder. I særdeleshed har fremmede navigationselever nydt godt af opholdet på dette hjem. Sømandshjemmet står i enhver henseende i udstyr og bekvemmelighed på højde med alle af den slags hjem her i riget, det har en god beliggenhed, hvorfra der haves en vid og dejlig udsigt over søen.

MARSTALS HANDELSFLÅDE

Marstaller-fartøjerne, som i byens yngste dage kun bestod af både og jagter, hvis drægtighed var fra 1–37 commerslæster, var tildels gamle og af en forældet konstruktion, meget lave og skarptbundet, men udmærkede sejlere. Desværre besad de kun ringe lasteevne, og viste sig, efter at de benyttedes til fragtfart, at være urentable. Dækket i disse fartøjer lå meget lavt, og som på de hollandske kuffer manglede skanseklædningen. Skipperne indså vel det uheldige i nævnte kon-

struktion, men manglede de nødvendige midler til ombygning, de så sig derfor nødsaget til over et længere tidsrum at indkøbe de fornødne materialer, for så når fortømringen skulle foretages at stifte lån.

Tid efter anden foretoges da ombygningen, således at dækket blev løftet, og fartøjerne blev forsynet med skanseklædning, men herved blev disse betydeligt højere og agterskibet meget fyldigt, og vel fik de derved en betydelig større lasteevne, men nu blev disse fordums velsejlende skibe ved disse ombygninger rene vragsejlere. I årenes løb måtte disse ombyggede fartøjer atter trækkes på land og blive forlænget over agterskibet, – i regelen blev det forlænget med 3 alen.

Disse kostbare forlængninger var langtfra rentable, thi skibenes lasteevne forbedredes derved såre lidet, derimod blev de ved den betydelig slankere konstruktion mere velsejlende og havde endvidere til følge, at da de i tidens løb overtoges af en yngre slægt, og kravet om større fartøjer var inde, da egnede disse forlængede fartøjer sig fortrinligt til en videre forlængning, men da foretoges denne over skibenes midte, hvorved lasteevnen blev større, omkostningerne mindre, og sejladsen forblev usvækket.

Man vil heraf se, hvorledes og hvor kummerligt det stod til med udviklingen i sønæringen, og hvorledes skipperne fod for fod måtte kæmpe den mest fortvivlede kamp for eksistensen, og når det for dem som arbejdsgivere stod så slet til, er det let forståeligt, at tilstanden hos deres undergivne var langt værre.

Partrederierne var på den tid, indtil hen i 1860-årene, aldeles ukendte og ville i øvrigt også have været umulige at starte grundet på manglende pengemidler.

Som tilstandene forelå, var det umuligt for nogen skipper i fragtfart at erhverve sig nogen formue, endda kneb det at fremskaffe det allernødvendigste til dagligt livsforbrug, men marstallerne, som altid har været et djærvt folk, hærdede i modgang, driftige i deres erhverv, vant til tarvelighed og yderst nøjsomme i livets fordringer, holdt tappert ud til bedre tider oprandt.

Ved gensidig hjælp opnåede de, at udgifterne indskrænkedes til et mindstemål. 1860 er et mærkeår i Marstals historie, thi det ligesom adskiller to perioder, hvoraf den hensvundne udviste en grænseløs fattigdom og usselhed, hvorimod den oprindende fremviser tegn på opkomst i næringslivet. I begyndelsen af 1860'erne hævede fragtmarkedet sig lidt og var i de påfølgende år i jævn stigning, og da

H. C. Christensen alt havde påbegyndt sin udvidelse i sønæringen og stadig på dette område skred stærkt fremad, måtte det absolut stærkt anspore den øvrige befolkning til at følge efter.

Herefter dannedes der partrederier, dog fra først af i regelen højst 4–5 personer pr. skib, hvilket i almindelighed var af en drægtighed fra 150–200 tons lasteevne. Dog tid efter anden indkøbtes også større ældre skibe, pengene til denne udvidelse af flåden skaffedes dels ved lån for de ved bortsalg af jord i sparekassen indestående kapitaler, eller vedkommende selv, eftersom deres jordegods blev afhændet, direkte indskød kapitalen i skibsparter. Der kom herefter liv og virksomhed i byen. I halvfjerdserne oprandt en glansperiode for skibsfarten. Skibene tjente udmærket, særlig gav fragterne fra Rusland til Holland med kornvarer, hvor alle de nybyggede skibe var placeret, et godt udbytte.

De større skibe, som var placeret i fragtfarten med træladningerne fra Sverige og Finland til franske og engelske pladser, gav også godt. Imidlertid viste det sig, at de større, ældre skibe, som var indkøbt fra udlandet eftersom reparationerne på disse måtte foretages, langt fra var så rentable som de nybyggede. Man besluttede sig derfor til sidst i halvfjerdserne at danne rederier med skibe af en lastevne fra 3–400 tons. Selvfølgelig blev parterne i sådanne skibe udstykket i mindre dele til et større antal redere. Herefter byggedes et større antal af sådanne skibe, dog viste det sig nu, at de var uplacerbare til korntrafikken, hvorimod de egnede sig godt til trælastfarten.

Ved det fremdeles fortsatte skibsbyggeri tages der derfor kun sigte på at konstruere skibene på den fordelagtigste måde til trælastfarten. Foranlediget af skibenes gode udbytte dannedes det ene partrederi efter det andet, for det meste til nybygninger. I begyndelsen af 1880 var vel nok størstedelen af den for den bortsolgte landejendom indkomne kapital kommet ud at sejle i Marstal-skibe, men samtidig var der også tilflydt byen store kapitaler, indvundet fra skibsfarten. Alt i byen var liv og virksomhed, skibsbyggeriet fortsatte fremdeles og folkelønningerne forbedredes. I året 1881 indtræder begyndelsen til en flovere periode i skibsfarten, hvilket gav anledning til, at man ligesom pustede lidt efter den store forcering af skibsbyggeriet. Denne flauning vedvarer til 1888.

I mellemtiden var skibsbyggeriet foregået på en meget normal måde efter tidens krav for så atter i begyndelsen af halvfemserne, da frag-

terne endnu var meget høje, at tage til med al kraft. Ved året 1892 indtræder atter en nedgang i fragtmarkedet, hvilket bevirker, at, efter at de fra de foregående år bestilte skibe var blevet færdigbygget, standses for en tid udvidelsen af skibsflåden.

Denne nedgangsperiode varede i syv år. I dette tidsrum bortsolgtes en del af de ældre skibe, de fleste gik til Sverige. Grunden hertil var, at efterhånden som skibene ældedes og reparationerne forestod, og da de ikke var tidssvarende, så ville istandsættelsen med de højere priser på materialer og arbejdsløn ikke kunne betale sig.

I året 1898 standses nedgangen i fragtmarkedet, og der spores en opgang, og stadig stigende i de følgende år for derefter at kulminere i 1902. I dette tidsrum erhvervede Marstal sig en aldrig tidligere kendt nybygget tonnage, der var næppe eet skibsværft i Danmark, hvorpå der ikke byggedes et skib for Marstals regning, ligesom der på byggepladserne i Marstal stadig stod 6–8 skibe under bygning. I året 1901–2 forøgedes Marstals skibsflåde med en nybygget tonnage til en værdi af 1.600.000,00 kroner. Håndværkere og handlende, størstedelen af Marstals befolkning, og selv landmænd, gårdejere og husmænd blev skibsredere ved at sætte penge i skibsfart, dog alle indenfor selve øens grænser. Som en mærkelighed skal noteres, at i modsætning til andre søfartsbyer har marstallerne aldrig søgt udenfor øens befolkning for at søge støtte til søfartsbedriften. I denne byggeperiode kunne enhver styrmand eller skipper, der kunne tilvejebringe et par tusind kroner, få bygget et nyt skib, thi i det givne tilfælde var der altid nok udenforstående, der var villige til at tage parter, selv om de ikke i alle tilfælde var i besiddelse af de fornødne kontanter, så slog flere personer sig sammen, og i forening ved at stille sig som kautionister for hverandre optoges i sparekasserne de fornødne lån.

Lysten til at tage skibsparter var så stor, at man havde større bekymringer for at få skippere som for at få skibe. De under denne byggeperiode erhvervede skibe var i almindelighed af en drægtighed på 3–600 tons lasteevne, eller 100–200 stander.

Under hver af de gode fragtperioder er det en selvfølge, at der til byen strømmede masser af penge ind fra skibene, hvorved det blev sparekassen muligt til enhver tid at tilfredsstille enhver låntagers behov.

Desværre er de gode fragtperioder altid kortere end de slette og vil

fremdeles blive dette. Som følge af den store dampskibstonnage, som stadig forøges, daler fragterne i året 1903 atter ned til et rent lavmål. Denne nedgang vedvarede i alle de påfølgende år indtil 1912. Under denne flove periode var det ganske umuligt for skibene at tjene penge, thi vel var fragterne ikke lavere end som de under tidligere lave konjunkturer havde været, men driften var i de forløbne år blevet betydelig dyrere, dels ved de udgifter som ved statens love var blevet pålagt skibene og skibsrederne, ligesom folkeholdet er blevet betydeligt dyrere og alt til skibenes brug steget i pris. Under ingen tidligere nedgangsperiode tabte Marstals skibsredere således modet som under denne sidste. Da skibene ikke gav udbytte, ville alle de ældre redere absolut have dem bortsolgt. Mange prægtige førsteklasses skibe blev solgt til Sverige til rene spotpriser. Det var særlig de større rederiskibe, der måtte væk, hvorimod alle selvejerne holdt fast på deres. Salget af rederiskibene havde til følge, at de derved ledige skippere erhvervede for sig selv mindre fartøjer, i almindelighed af en lasteevne fra 80–120 tons.

På denne måde er Marstal i den senere tid blevet tilført en mængde små skibe, hvorimod den samlede tonnage er gået betydeligt tilbage. Samtidig som tiden var trang for partsrederierne, var den derimod som ingensinde tidligere glimrende for skibsmandskaberne, idet folkelønningerne stadig var stigende, hvorved deres levevilkår forbedredes, særlig forbedredes styrmændenes løn betydelig.

Nu skulle man synes, at de for skibsrederne slette konjunkturer skulle have afgivet ubehagelige følger for sparekasserne, men dette var så langt fra tilfældet, tværtimod er indskuddene stadig vokset, og det til trods for at samtidig er der oprettet yderligere et pengeinstitut, nemlig Handels- og Landbrugsbanken.

I året 1912 stiger fragterne atter til en højde i lighed med 1902. Nu må man inderligt beklage at have i de foregående år solgt så mange af vore gode skibe, og ingen af den størrelse er kommet i stedet. De stigende fragter omfatter særlig trælasterne fra Sverige og Finland og kulfragterne til nordeuropæiske pladser, men har også gjort en opadgående indflydelse gældende på andre varefragter.

I øvrigt er hele Marstals handelsflåde, som består af førsteklasses skibe, nu da dette skrives i året 1912, i en så udmærket stand, at de ikke overgås af nogen anden søfartsbys skibe. Vi ejer for tiden ikke eet dårligt skib. Ser man så tilbage til 1825 ved havneanlæggets

begyndelse hvilket skibsmateriale daværende sønærende måtte erhverve udkommet med, da bliver fremgangen på dette område ret øjensynlig.

Om alt, hvad jeg før har anført, må det siges, at Marstals befolkning ene og alene opretholdes ved sønæringen. Slår derfor denne næringsvej fejl, er byen ubetinget viet til undergang, thi dens jord er bortsolgt og betalingen herfor er sat i skibstons, og når disse ikke giver udbytte, kan en katastrofe indtræffe, thi andre erhvervskilder haves for nuværende ikke, ejheller er sådanne ikke i udsigt for nutidsbefolkningens øjne, dog er det muligt, at kommende slægter vil opdage nye erhvervskilder, hvorved byen kan opretholdes. Den største ulykke for byen er, at i modsætning til fortiden, hvor alle drenge uden undtagelse valgte sønæringen, vælger i nutiden højst 5 procent af byens konfirmerede drenge denne erhvervsgren. Årsagen til at Marstaldrenge ikke i nutiden vælger søvejen må nærmest søges i den forbedrede skolelærdom, hvorved det bliver dem muligt at søge stilling i statens tjeneste.

Dette åbner selvfølgelig udsigten til en langt mere betryggelse som det urolige og med fortjeneste variable søliv.

Ved de forbedrede lærerlønninger og den kortere arbejdstid vælger også nu en del unge, mænd som kvinder, lærergerningen, medens en del drenge som følge af maskinvæsenets store udvikling uddannes til maskinister og derved opnår gode stillinger. Den største årsag tror jeg dog at kunne henføre til de bedre kulturelle vilkår, hvorunder børnene nu om stunder opdrages, thi derved er de ligesom blevet mere blødagtige og derved tabt lysten til det friske, men ganske vist urolige søliv. Også indvirker forældrenes fortolkninger og fortællinger om udståede kampe mod elementerne såvel som i økonomisk henseende på drengene, hvorved de får afsky for sølivet.

HAVNEMOLEN

Den 23. februar 1825 påbegyndtes planeringen af den projekterede 600 alen lange stenmole strækkende fra Frederiksminde og sydefter. På nævnte mole fortsattes arbejdet uafbrudt resten af året, men tillige opgravedes en mængde sten i jorden i Egehovedsmarkerne samt i Midtermarken, så flere hundrede læs blev nedkørt til strandkanten sønden for byen for at blive transporteret over til molen ved første indtrædende isvinter. Hvad der vanskeliggjorde dette storslåede

bygningsarbejde var særligt det, at kun med strenge isvintre muliggjordes det at få materialerne transporteret til bygningsstedet, ligeså manglede den vigtige faktor, nemlig pengemidlerne, og dette forvoldte formændene mange økonomiske bryderier, thi vel var arbejdskraften gratis, men desuagtet udfordredes der dog penge til såvel kørsel som til en mængde inventar til brug ved bygningsarbejdet. Som følge af disse uheldige tilstande så formændene Rasmus Jepsen og Rasmus Madsen Rasmussen sig ofte nødsaget til at lade arbejdet udføre for deres egen regning. Under sådanne forhold er det en selvfølge, at disse to mænd, som i det hele taget var ulønnede og hverken fik vederlag for deres personlige arbejde eller for opofrelse af deres tid, led betydelige tab i den lange byggeperiode, dog kan det ikke noksom fremhæves at egennytte og personlig fordel lå langt udenfor deres horisont, kun dette stod dem for øje nemlig at udrette noget gavnligt og nyttigt for den hele by.

Den 17. februar 1826 afholdes den første årlige generalforsamling i et af skolens lokaler, hvor regnskabet over det første års indtægter og udgifter blev bekendtgjort, ligesom der gaves en oversigt over det afvigte års virksomhed. Regnskabet var forelagt i revideret stand og godkendtes af den hele forsamling. Til at lede det fremtidige arbejde valgtes enstemmigt igen begge formændene. Endvidere valgtes til opsynsmænd E. Eriksen, H. M. Boye junior, C. J. Boye, Jochum Hansen, C. H. Friis og A. Minor som kasserer og lods Clausen som opsynsmand ved ballasten.

I Vesternørremark lå på den tid en brolagt vej, som førte fra den i fordums tid her beliggende herregård »Gudsgave« til enden af Toftemuren ved havnen sønden for byen, hvor herskabet på »Gudsgave« i sin tid havde deres badehus stående i havnen.

Den 22. august 1826 påbegyndtes opbrydningen af denne stenbro. Med en styrke af 18 mand bortfjernedes og borttransporteredes hele broen, ca. 800 læs oplagredes ved stranden for derefter ved gunstige forhold at blive overført til moleanlægget. Hele dette stykke arbejde medtog fem dage. Arbejdet fortsatte således dag efter dag, alle jorderne i Landsognet blev undersøgt og gennemrodet, og derværende sten blev tid efter anden opgravet og transporteret til havnen. To par heste blev anskaffet til brug ved disse arbejder. Al folket sled og slæbte med største flid, liv og lyst, og enhver satte en

ære i at fuldkommengøre sit arbejde på den mest tilfredsstillende måde.

Formændene undgik dog ikke ærgrelse og bryderier af forskellig art, således var der fire skippere, som ikke ville holde sig øvrighedens forordninger efterrettelig, hvorfor formændene så sig nødsaget til den 1. januar 1827 at indsende klage til øvrigheden. Ved dennes mellemkomst den 20. januar bilagdes striden imidlertid på en for begge parter tilfredsstillende måde. Således lovede de indklagede for fremtiden at holde sig havnens og øvrighedens anordninger efterrettelige, ligesom de også godvillig indgik på at erlægge de dem af øvrigheden idømte bøder samt alle resterende havnepenge og i fremtiden deltage i alt arbejde vedrørende havnen. Hertil kan anføres at bemeldte fire skippere, som i ufornuft havde opført sig så demonstrativt overfor den øvrige så velvillige befolkning, efter denne lekture blev de herligste medarbejdere og forkæmpere for havnens forbedring.

Samme år blev i februar måned under meget udfaldsvandstand ved 50 mands ihærdige arbejde en mængde til dels store sten, som lå i stranden syd for Erikshale, bragt i land og tilrettelagt midt på halen. Disse sten var i øvrigt af forfædrene i 1787 blevet lagt på halen til værn mod søen.

Da arbejdet vellykkedes over al forventning til alles tilfredshed, men der til dets fortsættelse stadig manglede de nødvendige pengemidler, så enedes man om at forhøje havnepengene fra 4 til $6^{2}/_{5}$ skilling kurant pr. commerslæst, samt som hidindtil at levere på omgang en mand pr. 10 commerslæster til havnearbejde. Arbejdet fortsatte såvel til dels med stensætningen på den søndre mole som ved opgravning af sten på markjorderne i landsognet. Den 5. februar, da det var snevejr, gik ti mand i arbejde med at få to meget store sten transporteret fra Rolpestedet til havnen. Til denne transport anvendtes to stenslæbere med henholdsvis 6 og 12 heste for hver slæber. Under arbejdet indtraf stærkt tøvejr så sneen smeltede bort, slæberne gik itu, hvorfor den ene sten måtte opsættes ved møllen og den anden ved Reberbanen, indtil snevejr atter indtraf.

Det foregående år var planeringen af den nordre mole blevet påbegyndt i en strækning af 920 fods længde, dog fortsatte hovedsagelig bygningen af sydmolen for desto hurtigere at erholde beskyttelse for havnen. Den 27. februar 1829 blev en meget stor sten lagt

på to 15 alen lange stiger forspændt med 14 heste og 50 mand til hjælp og slæbt fra dens beliggenhed nord for byen over isen til Halen, hvor den blev lagt på det laveste sted, hvilket var omtrent på Halens midte, for enden af den i 1787 og 1827 anlagte stenrække. Stenens længde var 4 1/2 alen, dens bredde var 3 alen og dens højde 2 alen, den måler omkring 1 kubikfavn og vejer omkring 28.000 pund. Nævnte sten var ved forudgående tre dages arbejde ved hjælp af kraner, gangspil og to giger og en mængde folk samt stærk is optaget i dybet nord for byen og transporteret ind på landgrunden, hvorfra den, som oven beskrevet, bragtes op på Halen.

Af det foregående vil erfares, at disse fortidens mænd ikke ændsede arbejdet eller sparede deres kræfter for at få havnen beskyttet, kun er det skade, at et så stort arbejde, som der blev gjort med at forstærke Halen, blev værdiløst grundet på manglende kendskab til sådant arbejde, thi hvis stenene i stedet for at være lagt på langs af Halen var blevet lagt i nogle rader ret i syd ud fra denne, ville disse have dannet høfter, og Halen ville da ved naturkræfter være blevet forstærket, dog skal det siges, at disse fortidens mænd ingenlunde har været mere kortsynede i den henseende end som deres efterkommere, thi som eksempel herpå kan anføres, at der i årene 1860 atter blev lagt en mængde sten på Halen til støtte for denne, som nu også ligger i søen.

KOLERA I MARSTAL

I sommeren 1853 kom koleraen til Marstal med et skib, hvorpå skipperen Lars Frandsen var død. Byen var aldeles uforberedt til at tage imod denne farlige sygdom, ligesom byens læge vel også manglede det fornødne kendskab til patienternes behandling, og da der ikke blev truffet de nødvendige sikkerhedsforanstaltninger, såsom afspærring af de smittede huse eller desinfektion, så bredte sygdommen sig hurtigt over hele byen. Den første tid følte s ingen skræk for sygdommen, patienten blev plejet af familien eller venner, men eftersom dødsfaldene blev hyppigere og plejerne angrebes, opstod skrækken i folk og havde til følge, at ingen mere ville gå ind til patienterne i de smittede huse.

I anledning af nævnte sygdom var der blevet nedsat en sundhedskommission, hvilken nu måtte tage affære og sørge for, at der tilvejebragtes en sygeplejer. Men dette var lettere sagt end gjort, thi overalt

hvor der skete henvendelse, blev der givet et afslående svar. I denne fortvivlede situation henvendte kommissionen sig til en fattig kone, der sad med tre ukonfirmerede børn. Hun var enke efter skipper C. M. Boye. Man bønfaldt hende om at pleje kolerapatienterne. Af ren menneskekærlighed overtog hun gerningen, omendskønt hun var mindre stærk af kræfter og helbred.

Da denne sygeplejegerning imidlertid blev uudholdelig, eftersom patienterne lå spredte over hele byen, formåede hun kommissionen og lægen til, at skolelokalerne blev indrettet til sygestuer, hvor alle patienterne så blev indlagt. Dette var en stor reform og lettede sygeplejersken i det ellers så anstrengende arbejde, og såvel lægen som sundhedskommissionen var hermed inderlig tilfredse, ligesom patienterne herved fik en omhyggeligere pleje. At lægen var uforstående overfor sygdommens smittefarlighed fremgår af, at han i sorgløshed var vidne til, at såvel sygeplejerskens tre sunde og raske børn samt andre af patienternes børn færdedes imellem de syge, ja, sov om natten i de samme lokaler som disse.

Sygdommen rasede ret heftigt og ondartet indtil hen på efteråret. Hvor mange personer der angrebedes, er mig ubekendt, men så vidt jeg har bragt i erfaring, døde 52 personer af koleraen, hvoriblandt alle 6 ligbærere, hvilket noksom beviser, at sygdommen har været meget smittebærende. Og hvorledes gik det sygeplejersken? Ja, denne lille, fattige kone, som af mangel på tilstrækkelig næring, søvn og hvile, af overmenneskelig anstrengelse ofte var segnefærdig og ved at bukke under, undgik til velsignelse for patienterne og beroligelse for den ganske bys befolkning den uhyggelige sygdom og fuldførte sin gerning indtil sygdommens fuldstændige ophør.

Jeg skal så blot indskrænke mig til at notere, at sundhedskommissionen overfor den fattige sygeplejerske meddelte, at hun aldrig ville blive glemt af Marstals befolkning for det store offer, som hun bragte byen. Den daglige løn, som sygeplejersken fik for sin daglige gerning var således, begyndelseslønnen var 8 skilling, det svarede til nu 52 øre, og den blev efterhånden forhøjet til 1,33 kr., og så havde hun endda kun 40 procent af, hvad en sygeplejerske fik i Nyborg, nemlig 4,00 kr. Desuden havde man i Nyborg fri station.

Grunden til, at jeg i ganske korte træk har givet en oversigt over koleraen i Marstal, da er formålet ikke dermed at mene, at deri skulle være noget af særlig interesse, thi sygdom, om ikke kolera, hører til

menneskenes almindelige plager, men hensigten hermed er kun den at tilkendegive de på daværende tid stedlige tilstande i Marstal, thi nutidsmenneskene ville næppe kunne forstå, at såvel de økonomiske såvel som forholdene på alle andre områder kunne være anderledes som de nuværende. Hvad jeg særlig har villet påpege var lægeforholdene, thi ved dennes ukyndighed til sygdommens smitteevne sattes raske menneskers liv på spil. Om den daværende læge i øvrigt har været mere uforstående overfor nævnte sygdom som daværende læger, skal jeg lade være usagt, kun så meget er sikkert, at i mange sygdomme hørte hans videnskabelige teorier en fortid til. Kuren, som patienterne måtte underkaste sig, var i regelen sult og regulær blodaftapning, enten ved iglebid, åreladning eller kopsætning.

Under daværende læges praksis levede iglerne højt i Marstal og iglekonerne ikke ringere, og for patienterne blev det ikke nogen ringe udgift, thi for hver bideigle skulle der betales, og som oftest gjaldt betalingen for omkring indtil 20 bideigler, men så sparede patienterne, foranlediget af sultekuren, kosten, men det er dog et spørgsmål, om nævnte metode bragte vedkommende det tilsigtede udbytte.

Siden den omtalte læge forlod byen uddøde iglerne på grund af derværende næringssorger. Angående kolerasygdommen skal jeg til slut notere bespisningsforholdene overfor patienterne. I den første tid, efter at skolelokalerne var taget i brug til sygestuer, forplejedes patienter og rekonvalescenter med mad fra medlidende folk i byen, men det er en selvfølge, at ved denne ernæringsmetode blev lægens spiseseddel ikke fulgt. Således traf han på frisk gerning rekonvalescenter, hvoriblandt en spiste kraftig kødsuppe, en anden spiste kogt rødspætte og en tredie pandekager og så fremdeles. Alt sammen forbudte, skadelige retter, som folk i deres uvidenhed formente, at de af sygdomme og sult afkræftede nu til næring trængende mennesker havde brug for.

Som følge heraf foranledigede lægen, at der hos en familie i byen daglig for kommunens regning blev anrettet sygehusmad, og da sygeplejerskens børn ikke i lang tid havde fået varm mad, men mest levede af rugbrød og nedfalden frugt, som der var rigeligt af i folks haver, så formåede han sundhedskommissionen til at bevilge disse børn en smule middagsmad fra sygehuskøkkenet.

Ved denne foranstaltning glædedes enhver, som derved kom i

betragtning, og ikke mindst børnene sig, dog afdæmpedes glæden i betydelig grad, da kendsgerningerne forelå, og de samme retter dagligt serveredes. Nu ved man af erfaring, at intet er mere traurigt for menneskene end som ensformighed, og særligt i spise, det er måske blevet til en slags naturfejl, som på grund af høj kultur mest klæber ved de europæiske folk, specielt ved det danske, man må derfor ikke forundre sig over, at når de daglige retter, som skiftevis bestod i vandgrød og mælkevælling uden nogen for- eller eftermad, serveredes, da opstod hos alle dem i middagsmaden interesserede personer reflektioner over den megen visdom, som de omsorgsfulde her lagde for dagen, thi foruden at disse visselig ikke i nogen måde kunne have nogen skadelige følger for maverne, hvilket var den videnskabelige side af sagen, så tog de i økonomisk henseende ej heller overdrevent hårdt på kommunekassen, eller rettere amtskassen, og denne side af sagen var visselig ikke den mindste.

DEN STORE STEN

Onsdag den 16. juli 1913 blev der foretaget tilpasning med to gangspil og gier samt rejst en buk bestående af to træer forsynet med stærke toptaljer, ligesom alt øvrigt gjordes klar for at tage stenen i land. Jeg telefonerede til Svendborg om at sende en stærk blokvogn til at transportere stenen på.

Samme dag indløb skrivelse fra billedhugger Johannes Simonsen i Svendborg, hvilken anmodede om at måtte komme i betragtning ved inskriptionens udhugning i stenen samt anden eventuel udsmykning.

Torsdag den 17. juli blev stenen om eftermiddagen hejst på land og lagt på den fra Svendborg ankomne blokvogn, hvorpå alle på havnepladsen værende mennesker, såvel voksne som børn og uden hensyn til stand og stilling i samfundet, spændte sig for vognen, vel nok henimod 200 i tallet, hvorefter slæbningen tog sin begyndelse. Dog gik denne straks i stå på grund af stenens svære vægt og grundens manglende fasthed, hvorved vognhjulene sank i grunden. Resultatet blev, at man måtte sende bud til navigationsskolen og anmode dennes elever om at yde hjælp.

Efter at eleverne var kommet til stede, vel 30 i tallet, gik man atter i gang med transporten, hvilken da fortsattes ind fra dampskibsbroen. Dog skete det lille uheld, ved at køre over en rendesten kom vognen til at vakle, hvilket havde til følge at stenen faldt af

vognen lidt tidligere end beregnet, dog skete der ingensomhelst skade. Stenen lod man stå, til fundament og planering bliver færdig på dens bestemmelsessted.

Fredag den 18. juli klokken 9 var udvalget samlet i Søassurancen Ærøs lokaler, hvor det blev besluttet at skrive til Svendborg og anmode herr billedhugger Johannes Simonsen om at komme til Marstal for at tage stenen i øjesyn og få en sammenkomst med udvalget.

De fremmødte var L. J. Bager, H. Clausen og Emil Holm samt Albert E. Boye. Lørdag den 19. juli om formiddagen kom billedhuggeren med postdamperen og tog stenen i øjesyn. Han erklærede, at den var særdeles godt egnet til det projekterede mindesmærke. Herr Simonsen tog en skitse af stenen og gav nogle anvisninger i forskellig retning, til eksempel formenes at stenen bedst rengjordes ved at overstryge samme med klorkalk og lade dette sidde fra den ene dag til den anden og derpå afvaske den, først ved fortyndet saltsyre, halvdelen syre og halvdelen vand, og derefter afvaske med rent vand. Før herr Simonsen afrejste klokken 11½ middag lovede han at sende et udkast til monumentet.

Søndag den 20. juli skrev jeg til herr mægler R. S. Hansen, Thurø, og udbad oplysning angående omkostningerne ved den på Thurø rejste mindesten for 100 årsdagen for Thurøs overgang til selvejendom, hvilke oplysninger skulle tjene til vejledning for kommissionen for vor mindesten, samtidig skreves til billedhugger Johannes Simonsen i Svendborg.

Kommitemødet tirsdag den 22. juli 1913. Fra billedhugger Johannes Simonsen fremkom en tegning af stenen, og om aftenen klokken 8 samledes kommiteen i Søassurancen Ærøs lokaler, hvor følgende sager forhandledes:

Tegningen blev forelagt, og jeg kritiserede de på tegningen anførte omgivelser, hvilke forestillede en af søsten bestående stenrække forbundet med en ketting, hvilke til omgivelse af mindesmærket virkede råt og koldt, ja uæstetisk. Pladsen rundt om mindesmærket blev af mig foreslået forsynet med en stensætning opmuret med flækkede granitsten, hvorover anbringes et jernstakit ca. en meter højt. Efter nogen diskussion sattes det sidste forslag under afstemning, og det vedtoges. Derefter sattes den af mig affattede inskription under afstemning.

Den lyder således: *Fædrenes flid ved havnens anlæg 1825 belønner slægten med dette minde 1913. Enighed gør stærk.*

Forslaget til inskriptionen vedtoges eenstemmigt. Det vedtoges at lade udgå anmodning til alle her i Marstal og Bondebyen værende smedemestre om at indgive tegning og overslagspris til jernstakittet.

Havnekommiteens formand, herr L. J. Bager jun., påtager sig på anmodning at være teknisk leder ved udførelsen af arbejdet ved rejsningen af mindestenen.

Havnekommissionen indvilger i, at mindestenen rejses på den af kommiteen vedtagne plads ved dampskibsbroen udfor sejlmager Lohse og Hansens ejendom.

Det vedtoges ligeledes at antage billedhugger Johannes Simonsen i Svendborg til at udføre billedhuggerarbejdet til den af ham forlangte pris, i alt kroner: 120,00.

Ligeledes vedtoges at lade tilgå begge de herværende aviser det af undertegnede forfattede opråb om bidrag til rejsningen af mindestenen, hvilket lyder således:

Mindestenen. – Det vil være publikum bekendt, at man agter at rejse et mindesmærke for de mænd, der i årene 1825 anlagde Marstal havn, og at hertil vil blive anvendt den store sten, søstenen, som for nogle dage siden blev bragt i land. Alle fornødne arbejder vil nu hurtigst blive påbegyndt, det er imidlertid en selvfølge, at ved opførelsen af et så anseligt arbejde vil ret betydelige udgifter blive en følge, disse mener man bør dækkes ved frivillige bidrag af Marstal og omegns beboere samt af enhver, der påskønner fædrenes store arbejde, thi det er en kendsgerning, at ved havnens tilbliven har byen fået sin nuværende udvikling, og ser man til under hvilke fortvivlede økonomiske forhold anlægget tog sin begyndelse, fattigdom rugede over byen, pengemidler manglede aldeles til udførelse af et sådant kæmpeværk, men hvad befolkningen ikke manglede det var ubøjelig villie og kraftige arme, og det stillede de i enighed til rådighed, hvorved det planlagte værk også fuldførtes. Så har beboerne, som nu nyder godet af fædrenes arbejde, al årsag til at påskønne dette og hædre deres minde ved at yde et bidrag, stort eller lille, alt efter villie og evne.

Underskrevet af kommiteen 22. juni 1913.

MINDESTENENS AFSLØRING

Fredag den 26. september 1913. Hans majestæt kong Chr. d. X's fødselsdag oprandt. Himlen var klar og skyfri, solen strålede i sin fulde glans, vinden var sydøst, stærk blæst og meget koldt. Op ad dagen hejsedes Dannebrog overalt i byen og på skibene i havnen. De herrer Hansen og Lohses hus blev særligt udsmykket med små flag langs facaden ud imod havnepladsen. Omkring jernstakittet var anbragt 8 flagstænger fra hvis top Dannebrog vajede. På flagstængernes midte var disse forbundet med buer betrukket med blomster og grønt, hver bue prydet med små flag og lange vimpler, der fra buerne slyngedes omkring flagstængerne. Langs stakittets omkreds blev udsmykket med guirlander og grønt. Over mindestenen blev lagt et nyt stort dansk flag, der dækkede hele stenes forside, og ved foden af stenen blev anbragt grankviste og grønt. Øverst over al denne udsmykning vajede Marstal Skipperforening af 1888's foreningsflag.

Hele udsmykningen var nydelig og bar præg af højtidelighed og festlighed. Afsløringen var af udvalget bestemt til klokken 4½ eftermiddag. Udenom plænen blev om formiddagen påført fint strandgrus, hvorved der blev smukt rent overalt. Henad klokken 4 begyndte folk at samles omkring mindestenen, og som tiden nærmede sig det berammede klokkeslet, blev tilstrømningen større, og til slutningen var der samlet flere hundrede mennesker, ja, vel nok den største folkesamling som nogensinde er set i Marstal.

Al folket var i søndagsklæderne og hele kommiteen i fineste festdragt. Præcis klokken 4½ ankom borgmester, by- og herredsfoged Ivar Krabbe fra Ærøskøbing, og samtidig tog 50 unge hvidklædte damer plads i to rækker på hver side af mindestenen, og på den nydeligste måde foredrog den af formanden forfattede sang. (Formanden = Albert E. Boye).

Efter at sangen var forstummet, gav jeg en skildring af forholdene i Marstal og havn i det 18. århundrede lige ned til året 1825, og hvorledes datidens befolkning, og senest 1787 forgæves havde søgt regeringen om tilladelse til at anlægge en havn ved Marstal, samt grundet mangel af en sikker havn måtte se fartøjerne ofte drive på land. Dog sålænge Marstal var i dens velmagt og besad store rigdomme, hvilken periode måtte regnes fra 1767 til 1813, i hvilket

sidstnævnte årstal statsbankerotten indtraf, kunne skipperne bære tabene ved fartøjernes forlis, men da befolkningen ved statsbankerotten var blevet ruineret, føltes tabene hårdere, når forlis i havnen indtraf.

Vel havde der i velmagtens dage været formuende folk, som gerne ville ofre materialer til forbedring af havnen, men da der manglede foregangsmænd til at samle folket om et mål og måden, hvorpå forbedringerne bedst kunne udføres, så blev sådanne tilbud stadig afslået.

Efter at søen i 1824 havde gennembrudt Halen og truet med at tilintetgøre den såkaldte havn, tog skipper Rasmus Jepsen initiativet til at samle folket til enighed om at påbegynde anlæg af en sikker havn. Dette forslag blev velvilligt modtaget af befolkningen, og det skal fremhæves, at skipper Rasmus Madsen Rasmussen straks stillede sig til rådighed for planen.

Når man nu tager i betragtning med hvilken velvillie forslaget blev modtaget og med hvilken energi arbejdet optoges alt ad frivillighedens vej, thi pengemidlerne manglede aldeles, alt hvad der kunne tilvejebringes, var rigsdaler 73,00 kurant, hvilket vil sige ca. 220,00 kroner, så må man beundre den stærke energi, som besjælede dette folk, hvis valgsprog måtte lyde således: Penge har vi ikke, men vi har stærke arme, og dem stiller vi til rådighed.

Ja, dette gjorde de visselig, vel blev der anskaffet to par heste til trækbrug, prisen var 18 rigsdaler kurant pr. par, det vil sige 54,00 kr., summen var ikke stor, og dog stor nok når pengene manglede, men hestenes kvalitet var vel ej heller førsteklasses, dog tog man ikke dette så nøje, thi svigtede hestenes kræfter, så måtte de menneskelige erstatte disse. Ja, arbejdet blev således påbegyndt, og det fortsattes med opgravning af sten i hele landsognet, alle jordene gennemsøgtes for sten, som nedkørtes til strandkanten for ved indtrædende isvinter at blive bragt over til havneanlægget, thi uden med isvintre var det umuligt at udrette noget, idet der ikke ved bysiden var nogen bro, hvorfra materialerne kunne befordres videre, ligesom der også manglede flåder og andet nødvendigt materiale.

Efter at have arbejdet med den sydre mole i 6 år, alt frivilligt, var denne, der har en længde af 1120 fod og en bundbredde på 12 fod, så vidt færdig, at skibene kunne ligge sikkert imod sydøststorm og isgang.

Jeg skal også bemærke, at eftersom arbejdet med havneanlægget tog dets begyndelse den 28. januar 1825, på kong Fr. d. VI's fødselsdag, så har det været kommiteen magtpåliggende at kunne rejse dette mindesmærk på Hans majestæt kong Chr. d. X's fødselsdag, hvilket også er lykkedes. Den energi og offervillighed hvormed vore fædre og forfædre var besjælede og hvormed anlægget af havnen fuldførtes, hvilket har haft hele Marstals udvikling til følge, thi hvis byen ikke havde fået sin havn, var den sandsynligvis forblevet en ussel flække, thi i nutiden formåede man næppe at opføre dette kæmpeværk, som datidens befolkning udførte ved frivilligt arbejde. Det har grebet mig så dybt, at jeg i samråd med forstående mænd fandt, at deres minde burde foreviges, hvilket da også vil ske i dag ved denne mindesten.

Et af mig historisk uddrag af havnens tilblivelse er skrevet på pergament og indlagt i et blyrør og forsvarligt tilloddet, derefter den 4. september 1913 indmuret under mindestenen, og lyder således:

I ældre tider havde Marstal ingen sikker havn, vel afgav Erikshale og grunden vest for dybet under normale forhold nogen beskyttelse, men med stormende vinde fra øst og indtrædende højvande satte betydelig søgang ind, hvilket havde til følge, at de i den såkaldte havn beliggende skibe, ofte drev på land, hvilket forvoldte ejerne store tab. År 1787 ansøgte befolkningen regeringen om tilladelse til at bygge en havn, hvilket dog blev afslået. Efter at søen i 1824 havde gennembrudt Halen, hvorved sikkerheden for de i havnen liggende skibe yderligere blev mindre, fremkom skipper Rasmus Jepsen i januar 1825 med forslag og anmodning til byens befolkning om dels ved pengebidrag og dels ved frivilligt arbejde at være behjælpelig med at danne en beskyttende havn.

Dette forslag blev modtaget med stor velvillie, og størstedelen af befolkningen indgik på at yde bidrag på forskellig måde alt efter deres evne og stilling. En kommite valgtes med Rasmus Jepsen og Rasmus Madsen Rasmussen som formænd. Året 1825, den 28. januar, kong Fr. d. VI's fødselsdag, samledes ca. 100 mand i tallet, der under vajende flag og enighedens fane lagde virksomhedens hånd på det be-

gyndende værk, hvis fortsatte udvikling bragtes til et af alle beundret og i sin slags enestående og uforgængeligt kæmpeværk. Under begge formændenes ledelse fortsatte arbejdet, dels med stensætningen af den søndre mole og dels ved opgravning i havnen.

I året 1830 var den søndre mole så vidt fremskreden, at skibene kunne ligge trygt og sikkert såvel mod sø som isgang, endvidere var bygningen af den nordre mole på dette tidspunkt blevet påbegyndt i en strækning af 920 fod, d.v.s. 300 meter, fra Frederiksholm.

Den første havneforordning udstedtes den 14. maj 1831 og der gaves tilladelse til, at der måtte opkræves havnepenge. Den første havnekommission kom til at bestå af: Rasmus Jepsen, Rasmus Madsen Rasmussen, Ole Frandsen, Rasmus Wulf og Chr. Friis. Rasmus Jepsen valgtes til formand.

Den 2. marts 1832 ansattes Jørgen Jørgensen som den første havnefoged. Året 1846 havde den nordre stenmole nået den planlagte længde af 1360 fod, ca. 450 meter.

Den 5. juni samme år påbegyndes opfyldningen af den projekterede skibsbro, inddæmmet af et bolværk på 125 fod, d.v.s. 40 meters længde, fra syd til nord, liggende ud for Prinsegade, hvor broen gaves navnet: Prinsebroen. I året 1868 byggedes en bro af sten udfor Kongegade, hvor postdampskibet, der allerede i 1866 havde påbegyndt sin fart på Marstal, kunne lægge til.

I de påfølgende år efter stormfloden den 13. november 1872 blev havnemolen forhøjet 4 fod, og efterhånden blev havnepladsen udvidet og der anlagdes flere skibsværfter.

Denne sten, der nu er rejst som tak og påskønnelse for fædrenes store og energiske arbejde ved havnens anlæg, blev af disse i februar 1829 efter 3 dages ihærdigt arbejde optaget i indløbet til havnen nord for byen og den 27. februar samme år ved hjælp af 14 heste og 50 mand slæbt over isen og lagt midt på Halen for, som man mente, sammen med en stenrække, der i februar 1827 var lagt på Halen, at styrke denne mod søens påvirkning. I tidens løb har Halen imidlertid forskudt sig ind i havnen, og stenen lå da 35 meter ude i søen i 1½ meters vand og gjorde således ikke længere den

blive fredet og opfattet med interesse af Marstal og omegns beboere.

Marstal, den 4. september 1913.

Underskrevet af den samlede kommite:

Albert E. Boye, H. Maris Petersen, H. Clausen, C. K. Hansen, S. E. O. Hansen, H. J. Christensen, Hans Petersen, H. H. Petersen, L. J. Bager jun., Hans Christensen, H. A. Boye, Emil Holm, S. Rewentlov, N. J. Ohlsen, F. Hansen, Chr. Kroman, H. J. Bager, T. V. Clausen.

Stenhugger C. A. Christensen i Voderup kløvede stenen og opsatte stensætningen rundt om plænen. Smedemester C. C. Clausen, Bondebyen, har forfærdiget jernstakittet efter tegning af herr ingeniør Brevour.

MINDESTENENS AFSLØRING

Henvendt til det forsamlede publikum sagde jeg: Af denne lille redegørelse har De erfaret havnens tilbliven og lønnen for det frivillige arbejde, som fædrene frivilligt udførte, er de ord, som er indmejslet i denne mindesten.

»I Guds navn, kongens navn, fædrelandets navn afslører jeg denne mindesten. Der er ingen af fædrene nævnt ved navn. Alle, som lagde hånd og kræfter til skabelsen af Marstal havn, skal de stensatte ord ligeligt belønne, og det er mit håb, at dette mindesmærke må stå her til de seneste tider, og så ofte de i stenen skrevne ord: Fædrenes flid ved havnens anlæg i 1825 belønner slægten med dette minde 1913. Enighed gør stærk, læses, – at de da må mane til alvor og flid, enighed og dåd hos de opvoksende slægter i hver kommende tid«. Derefter henvender jeg mig til L. J. Bager jun. og siger: På kommiteens vegne overgiver jeg herved denne mindesten til havnens evige eje, og det er mit håb, at havnens styrelse altid vil frede, værne og sysle derom, så den altid må stå som et varigt hædersminde for fædrene og til pryd for vor havn og vor by.

Havnekommissionens formand, herr L. J. Bager jun., overtog herpå mindesmærket med tak, idet han på havnens vegne tillige lovede altid at holde det i en sådan stand, at det stedse skulle blive et ærerigt minde for dem, hvorfor det var rejst.

Derpå foredrog de unge damer den anden sang. Da sangen ophørte, henvendte jeg mig atter til publikum med de ord at tage denne lille

blive fredet og opfattet med interesse af Marstal og omegns beboere.

Marstal, den 4. september 1913.

Underskrevet af den samlede kommite:

Albert E. Boye, H. Maris Petersen, H. Clausen, C. K. Hansen, S. E. O. Hansen, H. J. Christensen, Hans Petersen, H. H. Petersen, L. J. Bager jun., Hans Christensen, H. A. Boye, Emil Holm, S. Rewentlov, N. J. Ohlsen, F. Hansen, Chr. Kroman, H. J. Bager, T. V. Clausen.

Stenhugger C. A. Christensen i Voderup kløvede stenen og opsatte stensætningen rundt om plænen. Smedemester C. C. Clausen, Bondebyen, har forfærdiget jernstakittet efter tegning af herr ingeniør Brevour.

MINDESTENENS AFSLØRING

Henvendt til det forsamlede publikum sagde jeg: Af denne lille redegørelse har De erfaret havnens tilbliven og lønnen for det frivillige arbejde, som fædrene frivilligt udførte, er de ord, som er indmejslet i denne mindesten.

»I Guds navn, kongens navn, fædrelandets navn afslører jeg denne mindesten. Der er ingen af fædrene nævnt ved navn. Alle, som lagde hånd og kræfter til skabelsen af Marstal havn, skal de stensatte ord ligeligt belønne, og det er mit håb, at dette mindesmærke må stå her til de seneste tider, og så ofte de i stenen skrevne ord: Fædrenes flid ved havnens anlæg i 1825 belønner slægten med dette minde 1913. Enighed gør stærk, læses, – at de da må mane til alvor og flid, enighed og dåd hos de opvoksende slægter i hver kommende tid«. Derefter henvender jeg mig til L. J. Bager jun. og siger: På kommiteens vegne overgiver jeg herved denne mindesten til havnens evige eje, og det er mit håb, at havnens styrelse altid vil frede, værne og sysle derom, så den altid må stå som et varigt hædersminde for fædrene og til pryd for vor havn og vor by.

Havnekommissionens formand, herr L. J. Bager jun., overtog herpå mindesmærket med tak, idet han på havnens vegne tillige lovede altid at holde det i en sådan stand, at det stedse skulle blive et ærerigt minde for dem, hvorfor det var rejst.

Derpå foredrog de unge damer den anden sang. Da sangen ophørte, henvendte jeg mig atter til publikum med de ord at tage denne lille

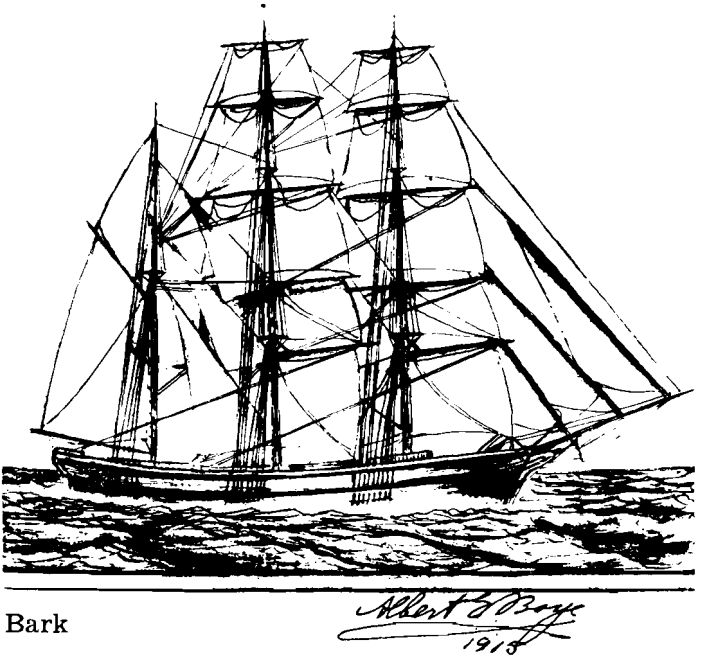

Bark

højtidelige handling med hjem i deres erindring. Til slutning bad jeg ligeledes publikum, før vi adskiltes, udbringe et tre gange tre hurra, leve for kong Chr. d. X., hvilket efterfulgtes af den forsamlede mængde, og hermed sluttede den højtidelige handling, hvilken havde glædet og interesseret de tilstedeværende.

Herefter modtog jeg en mængde lykønskninger for den smukke tilrettelæggelse af den højtidelige handling og festlighedens nydelige forløb.

Iblandt gratulanterne var også borgmester, by- og herredsfoged Ivar Krabbe med frue fra Ærøskøbing, hvilke jeg ledsagede op ved mindestenen, hvor de nøjere beså denne. Da stenen blev afsløret, kastedes der en mængde blomsterbuketter op på samme.

AFSLØRINGSFESTEN OM AFTENEN PÅ HOTEL ÆRØ 26. SEPTEMBER 1913

Hans majestæt kong Chr. d. X's fødselsdag.

Efter afsløringshøjtideligheden om eftermiddagen samledes omkring et hundrede herrer og damer klokken 7 aften på hotel Ærø, hvor festligheden fortsattes. Der serveredes haresteg, smør, brød og forskellige slags kager, øl og punch. Festdeltagerne bestod af byens mest fremragende personer. Salen var smukt dekoreret, og bordene var prydede med blomster, alt var ordnet på den mest smukke måde. Bestemt klokken 7 spillede musikken op, en march, hvorpå enhver herre tog sin dame og under musikkens toner gik selskabet til bords. Min borddame var fru borgmesterinde Krabbe fra Ærøskøbing.

Efter at spisningen havde taget sin begyndelse, bød jeg selskabet til bords og knyttede hertil den bemærkning, at jeg håbede, at enhver efter bedste evne ville søge at gøre sit til at gøre denne lille sammenkomst så festlig som mulig.

Da spisningen var afsluttet, og kage og punch var kommet på bordet, tog jeg ordet, og som indledning bemærkede jeg, at enhver tid bragte sine begivenheder, og begivenhederne affødte sine minder. For Marstals vedkommende er året 1913 rigere på begivenheder som de foregående år, og vi vil således efterlade minder, der vil fæstne sig i vor bys befolkning. Først skal jeg nævne at Marstal Håndværker- og Industriforening og Marstal Skipperforening har afholdt deres 25-årige jubilæum.

Skibsbyggeriet, som nu har hvilet i adskillige år, har atter i indeværende år taget fart, dette er glædeligt, thi det er vor erhvervsnerve, som herved styrkes.

Som enhver ved, er Marstals eksistens afhængig af søfart. En begivenhed som også i år er indtruffet i vor by, og som jeg påregner af høj værdi, er den, at Deres majestæter, kong Chr. d. X og dronningen samt de kongelige prinser har gæstet Marstal. Det er en begivenhed som vil efterlade historiske minder, thi det vides ikke, at nogen dansk konge eller dronning tidligere har sat deres fod på Marstals gader.

Endvidere har alle som har været til stede i dag, været med til at rejse et minde for den befolkning, som ved frivilligt arbejde anlagde vor havn, hvilket har haft så stor indvirkning på byens udvikling.

Det er en handling som ingensinde tidligere er foretaget her i Marstal og er derfor enestående i sin slags.

At denne handling netop er foretaget i dag har sin grund i, at eftersom ved havnens anlæg og arbejde af fædrene tog dets begyndelse på kongens fødselsdag i 1825, så ville mindestenens rejsning få dobbelt højtidelighed, når handlingen kunne foretages på Hans majestæt kong Chr. d. X's fødselsdag, og dette er da også lykkedes for os.

Som jeg tidligere har udtalt, har vi jo haft den glæde i sommer at se majestæterne i vor by, og det skal særlig fremhæves, at Deres majestæter indtog alles hjerter. Men det er jo ikke alene her i Marstal, at majestæterne besjæles af befolkningen, men sådan er det overalt, hvor Deres majestæter færdes i vort land. Det varsler godt om en lykkelig regeringstid for Hans majestæt, thi i folkets kærlighed bor majestætens styrke. Vi elsker alle vort kongehus, og da det nu i dag er lykkedes at bringe vor mindefest i forbindelse med Hans majestæt kongens fødselsdag, så vil jeg, før vi fortsætter vor festlighed, bede selskabet med mig udbringe en skål for Hans majestæt kong Chr. d. X.

Efter hurraråbene spillede orkesteret »Kong Christian«, og selskabet synger stående. Efter sangen oplæste jeg det af mig forfattede telegram til kongen og bad selskabet om at give dets tilslutning til sammes afsendelse. Telegrammet lød således:

Til kongen, København.

Under festlig stemning er i dag af Marstals beboere rejst en mindesten for de mænd, der på kong Frederiks fødselsdag 1825 ved frivilligt arbejde påbegyndte anlægget af Marstal havn. Ved denne anledning er det os kært på Deres fødselsdag at frembære vore underdanige lykønskninger til Deres majestæt og hele det kongelige hus.

Allerunderdanigst kommiteen.

Tilslutningen gaves eenstemmigt.

Efter at ovennævnte telegram var afsendt fulgte tale efter tale med påfølgende skåler. Overlæge Simesen udbragte en skål for fædrelandet med tilhørende sang. Kongevalgt formand i kommunalbestyrelsen, F. Hansen, udbragte en skål for flaget med tilhørende sang – »Vift stolt på Kodans bølge«. Formanden for håndværkerforeningen, herr garver Jensen, talte for Marstals sømandsstand og rederibedrift.

Købmand S. Rewentlov talte for havnekommissionens formand, herr L. J. Bager. Kommunalbestyrelsens kongevalgte formand holdt

en tale for mig og sluttede med de ord, at åndeligt talt ville han sige, at Albert E. Boye var den mand, han tog sin hat af for.

Efter denne tale tog jeg ordet og takkede kommiteen for den forståelse, jeg hos den havde fundet, da jeg forebragte dem min ide om at rejse det minde, som nu er blevet en kendsgerning, samt for den elskværdighed, hvormed kommitemedlemmerne altid havde modtaget de forslag, jeg var fremkommet med i møderne. En skål for kommiteen udbragtes, hvorefter første sang ved afsløringen blev sunget. Senere talte købmand Rewentlov også for mig og fremhævede, at det var en let sag at være kommitemedlem, når de havde en så dygtig formand som Albert E. Boye. Herpå blev begge af mig skrevne sange afsunget.

Tale fulgte nu på tale, sang på sang og skål på skål. Egentlig burde jeg tidligere have noteret, at herr borgmester Krabbe alt ved talernes begyndelse, straks efter kongetalen, talte meget smukt for Marstal by. Denne tale besvaredes med en tale af købmand S. Rewentlov for borgmesteren og frue.

Skibsreder Jens Carlsen talte for firmaet H. C. Christensen med en tak for, hvad de havde udrettet i rederibedriften og om de forventninger, man stillede til dette firma, som nu var ved at overgå fra træ- til jernskibsbyggeri. Jens Carlsens tale besvaredes af firmaets forretningsfører, N. Ohlsen, på en meget smuk og beskeden måde. Til slutning talte fru Valborg doktor Kroman meget smukke ord om mig og min poetiske åre, hvilket havde til følge, at de af mig skrevne sange atter blev foredraget.

Klokken 10 hævede jeg bordet, og hver ledsagede sin borddame til de andre værelser, for at salen kunne ordnes til dans. Personlig indbudt og mødt var den gamle 92-årige skipper Hans Hermansen, den eneste nulevende mandsperson, der som 8-årig var med til at følge mindestenens transport til Halen i 1829. Den gamle overværede såvel eftermiddagshøjtideligheden som aftenfesten til klokken 12 nat.

BALLET

Da ledelsen af hele festligheden lige fra begyndelsen var lagt i min hånd, så jeg mig også nødsaget til at udføre denne lige til slutningen. Klokken 11 spillede musikken op til en march, hvortil hele selskabet deltog med herr købmand S. Rewentlov som leder og derpå jeg i spidsen med fru borgmesterinden. Marchen sluttede med vals, hvorefter jeg ledsagede fruen på plads. Klokken 12 tog borgmesteren med frue

afsked med selskabet, hvorpå jeg ledsagede herskabet til vogns. Afsked toges med mange taksigelser fra begge sider i anledning af den smukke fest.

Klokken 2 opbrød hele selskabet med bevidsthed om, at have tilbragt en smuk festdag.

KONGEBESØGET 25. MAJ 1913

Tidlig om morgenen opankrede kongeskibet på Ærøskøbing red med hele kongefamilien om bord. Klokken 9½ formiddag steg kongefamilien tillige med følget i land, hvor de blev budt velkommen til øen af borgmester Krabbe. Kongefamilien gik derefter i kirke i Ærøskøbing, hvor pastor Andersen, Bregninge, prædikede over dagens tekst. Efter gudstjenesten begav kongefamilien sig tillige med borgmester Krabbe til rådhuset. Derfra begav man sig om bord i »Dannebrog«. Klokken 12½ vendte chaluppen atter i land, hvor de kongelige tillige med følget steg til vogns og kørte til Marstal. Her var klokken 10 formiddag rygtet indtrådt om Deres majestæters ankomst til Ærøskøbing. I en utrolig hurtighed blev byen pyntet med blomster og grønt og to æresporte rejst, den ene ved vestenden af Kongegade og den anden ved assurancebygningen ved Havnegade. Huse og gader samt skibene i havnen blev overalt flagsmykket. Byen og beboerne var således i den smukkeste festdragt til at modtage majestæterne.

Ved vestenden af Kongegade var kommunalbestyrelsen samlet tilligemed byens embedsmænd. Langs hele Kongegade stod kommuneskolernes kvindelige elever opstillet, alle i hvide kjoler og med blomsterbuketter, derefter kom alle drengene fra frivilligt drengeforbund, bag denne række stod folk tæt sammenpakkede, alle var jo på benene lige fra oldingen, veteranerne med medaillen på brystet til byens yngste poder, der på mødrenes arm skulle nyde det sjældne skue, som det kongelige besøg frembød.

Ved totiden ankom vognene til æresporten ved Kongegade. Her steg majestæterne tillige med det øvrige følge af, hvorpå kommunalbestyrelsens kongevalgte formand, herr Frederik Hansen, trådte frem og modtog majestæterne med følgende velkomsttale:

Høje Konge, høje Dronning, Deres kongelige højheder, idet Deres majestæter for første gang betræder byen Marstals grund, må det

være mig tilladt på byens og dens borgeres vegne, at byde Deres majestæter et rigtigt hjerteligt velkommen. Det er os en stor ære, at Deres majestæter ved Deres personlige nærværelse har ønsket at give os herover lejlighed til at hylde kongen og hans hus til trods for byens afsondrede beliggenhed. Vi ser heri et vidnesbyrd om, at det høje kongepar omfatter vor lille by og dens beboere med samme varme interesse og kærlighed, som bliver det øvrige land til del, og vi beder Deres majestæter være forvisset om, at den samme inderlige hengivenhed for kongen og hans hus, som på så mange måder har givet sig udslag rundt om i landet, også er til huse her i vor lille by. Vi ønsker for Deres majestæt en lang og lykkelig regeringstid til gavn for vort fædreland.

Der udråbes derefter et leve kongen, hvorefter denne svarer:

Jeg takker på dronningens og egne vegne for den overordentlig smukke modtagelse, de har givet os her i dag. Vi er inderlig glade for at være kommet til Marstal. Jeg kender godt søfartsbyen Marstal og dens beboere og ved, at de færdes borte fra hjemmene og gør deres fædreland ære, hvor de kommer hen, men under deres færden i fremmede havne glemmer de ikke deres hjem. Tværtimod søger de fra søen tilbage til Marstal for at fortsætte deres virke til gavn for byen og til gavn og ære for vort fædreland. Idet jeg takker Dem meget hjerteligt for i dag, beder jeg Dem alle forene Dem med mig og udbringe et Danmark leve.

Derefter hilste majestæterne på kommunalbestyrelsen og flere af byens befolkning, hvorefter der kørtes til kirken. Her modtog sognepræsten, herr pastor Høj, de kongelige herskaber med følge og viste dem rundt i kirken. Beklagelig var det, at den netop var under reparation. Fra kirken kørtes gennem Kirkestræde og videre ned gennem Møllegade og Havnegade og ind til søassuranceforeningen Ærøs bygning ved Skolegade. Her modtoges kongefamilien af assurancebestyrelsen. Dennes formand, herr H. J. Christensen, trådte hen ved den kongelige vogn, og med velvalgte ord bød han den kongelige familie velkommen til Marstal. På assuranceforeningens vegne anmodedes majestæterne om at bevise foreningen den ære at betræde dens lokaler og nyde en forfriskning for derved at sætte et historisk minde over majestæternes nærværelse i Marstal. Deres majestæter med følge modtog beredvilligt indbydelsen, hvorpå hele selskabet blev ledsaget ind i lokalerne. Der blev budt på champagne. Bestyrel-

sens formand bød velkommen og takkede majestæterne for den store ære, der med dette besøg blev bevist foreningen.

På formandens velkomsttale udtalte kongen på dronningens og egne vegne sin hjertelige tak overfor foreningen, for den hjertelige modtagelse, der var blevet dem bevist samt knyttede hertil alle gode ønsker om held og lykke for foreningen og for Marstals skibsfart og for byen og til ære for fædrelandet.

Ved bortkørslen hilstes majestæterne med langvarige hurraråb fra befolkningen. Fra Marstal kørte vogntoget til Rise, hvor majestæterne hilste på herr pastor Th. Tholle. Derfra over Olde og Stokkeby til Ærøskøbing, hvor man straks gik om bord. Klokken 4½ eftermiddag lettede Dannebrog anker og sejlede efter Svendborgsund.

SEJLLØBET FRA SYDSIDEN IND TIL MARSTAL UDDYBES KLØVEDYBET

De tre sejlløb som fører ind til Marstal, nemlig Mørkedybet i nord, Rudkøbingløbet i øst og sydindsejlingen har altid været vanskelige at passere. De har i tidernes løb forvoldt vore søfarende store pekuniære tab. Blandt andet ved ophold og tidsspilde, især ved at komme fra byen, og stadigvæk ved at vor handelsflåde udvikledes i tons og drægtighed, og at skibene byggedes større. Det af sejlløbene, som man mente skulle være bedst tjenlig for vor skibsfart, er det, der fører fra syd til havnen, hvilket altid, så længe nogen kan mindes, kun har haft højst 7 fod vand på revlerne.

Ved dette sejlløbs uddybning påfulgte yderligere en regulering såvel med at gøre sejlløbet Laaen bredere som dybere, om det sydre løb skulle bringe nogen fuld forbedring for søfarten. Det er en selvfølge, at et så stort gravearbejde ville blive meget kostbart, man regnede med en ca. 60.000 kroner, og da man, selv om sådant beløb blev ofret, ingen garanti havde for, at løbet fra søen ikke ville sande til igen, så vovede man ikke at ofre noget stort beløb på dette løbs uddybning.

Tilmed forestod der store forbedringer i havnen, såvel ved fornyelse af bolværker som ved opgravningsarbejder. Da ville disse udgifter i forbindelse med uddybningen være aldeles uoverkommelige at udrede for vor lille bys befolkning. Man opgav imidlertid ikke sagen, kun drejede man det om i et andet hjørne ved at søge bistand fra selve staten til vort formåls fremme, og det skal og fremhæves, at denne stillede sig meget imødekommende til sagen.

Således indgik staten på at stille gravemaskiner frit til rådighed for havnen, imod at kommunen og havnen skulle udrede udgifterne til kul og olie samt til 2 ekstra arbejdere og eventuelt overarbejdspenge for gravemaskinernes mandskab, hvilket tilbud modtoges, idet man beregnede, at sejlløbet tilligemed Laaen på denne måde kunne medføre en udgift for kommunen på omkring 10.000 kroner til en vanddybde over revlerne af cirka 14 fod og Laaen cirka 11 fod.

Den 28. juli 1913 ankom statens gravemaskine »Sandpumperen« til det sydre sejlløb for at påbegynde uddybningen. Om aftenen sejlede havnekommissionens formand, L. J. Bager, bankbestyrer H. Clausen, H. L. Christensen og havnefoged Chr. Folmer ud til gravemaskinen for at tale med kaptajnen om det forestående uddybningsarbejde. Det blæste temmeligt stærkt nordvest, men sejlbåden mentes at være stabil nok til turen. Efter at have været om bord og konfereret med kaptajnen på sandpumperen skete der det beklagelige uheld under sejladsen tilbage, at sejlbåden ved nitiden om aftenen kuldsejlede. Alle ombordværende personer kom hermed i vandet indtil halsen og kunne kun med nød holde hovedet ovenvande og give nødråb fra sig.

Til alt held observerede den vagthavende mand på sandpumperen kuldsejlingen og gjorde straks anstalt til at mandskabet på sandpumperen fik sat en båd i vandet, hvorved de forulykkede blev bjerget i yderste øjeblik, og derved blev en meget stor sorg og ulykke undgået.

Næste dag påbegyndtes uddybningsarbejderne og fortsattes som følge af gunstige vejrforhold året over. Da uddybningen var udført over revlerne, fortsattes uddybningen i Laaen til henimod juletid.

BOLVÆRKET PÅ PRINSEBROEN FORNYES I ÅRET 1914

Af mine tidligere noteringer fremgår at opfyldningen af Prinsebroen påbegyndtes den 5. juli 1846, først ved inddæmning af risgærder og derefter med et træbolværk. Da havnekassen på daværende tid var i en ynkelig forfatning, er det en selvfølge, at arbejdet måtte rette sig herefter. Materialerne måtte derfor være billige, men blev derved slette. Det havde til følge, at bolværket i 1864 delvis måtte repareres og fornyes. I tidens løb var dette bolværk også blevet så medtaget af tidens tand, at havnekommissionen så sig nødsaget til at lade foretage i året 1914 en ombygning.

Ved udgravningen traf man på såvel risgærdet som træbolværkerne, hvoraf det viste sig, at det tidligste bolværk må være bygget på omkring 3 fod vand, og at det kun har haft en højde over vandet af kun 3 fod cirka. Det har altså kun været beregnet på at optage ganske små jagter og både. I øvrigt befandtes risgærdet at være frisk og velbevaret, hvilket den fugtige grund må have bidraget til.

Da byens økonomiske forhold og havnekassens status var undergået væsentlige gunstigere forandringer i den mellemliggende tid fra sidste ombygning, ligesom flådens forøgelse og skibenes størrelse havde udviklet sig stærkt, hvorved der i nutiden kræves langt stærkere materialer, som dem datidens mænd anså for fyldestgørende, så er det en selvfølge, at der ved ombygningen af bolværket 1914 ikke sås så meget hen på materialernes prisbillighed og nuværende havneforhold som soliditeten og fremtidsmulighederne, særlig med havnens uddybning for øje. Før bolværkspælene blev nedrammede, blev der således gravet en rende til omkring 10 fods dybde hvori pælene blev nedrammede, derved muliggøres det senere at foretage uddybning, det skal også fremhæves, at alt blev lavet af bedste egematerialer.

Virksomheden med hensyn til skibsbyggeriet i Marstal i året 1915 fortsættes med fuld kraft på alle skibsværfterne, således at der stadig på havneværfterne var 6 – 8 nybygninger under arbejde. Alle træskibe, som var af en drægtighed på fra 100 til 200 bruttoregistertons, var for Marstals egen regning, hvorimod stålskibene blev afhændet til andre steder i Danmark. Endvidere var der adskillige ældre småskibe, der blev forsynet med motordrift. Denne drivkraft, som nu vinder mer og mer terrain overalt i Danmark, såvel med mindre som større skibe, har marstallerne hidindtil set meget skeptisk til, og det ikke uden grund, thi visse forsøg, der i den henseende var gjort andre steder i Danmark og Tyskland, havde kun bragt et slet resultat. Dog med de i krigsårene opgående fragtrater og hvor motorskibene overalt blev foretrukket frem for sejlskibene, blev følgen, at motorskibene bragte et langt bedre udbytte end sejlskibene, særligt på de korte rejser, nemlig mellem Danmark–Norge–Tyskland og Sverige, ligeså mellem danske indenrigspladser.

Det vil af det foranstående ses, at virksomheden uanset krigen ikke led nogen skade i Marstal. Der var ingen arbejdsløshed noget sted. Foruden det private arbejde, hvor 150–200 daglig var beskæftiget på havnebyggepladserne, udførtes der også betydelige ar-

bejder for selve havnekassens regning, thi foruden reparationer på havneterrainet var opgravningsarbejde i havnen også i fuld gang. Endvidere blev også et nyt stykke bolværk bygget, nemlig i en forlængelse af 75 fod fra det sydligste hjørne på ophalerbeddingen sydefter til henimod linien til Møllegade, hvilket foreløbig skulle udgøre afslutningen på bolværkerne i sydlig retning.

Fra sydenden af dette bolværk anlagdes en stendæmning imod Havnegade. Ophalerbeddingerne var også godt benyttede, såvel til udførelse af reparationer som til almindelig rengøring af skibene. Det skal således bemærkes, at stålskibet »THOR« på 338 brt. på bedding undergik en betydelig reparation. Det var en fornøjelse at se den store virksomhed, der udfoldedes ved havnen, og som næppe nogen dansk by af Marstals størrelse kunne opvise mage til.

Ligesom det ved havnen var idel virksomhed, så foretoges der også betydelige forbedringer i kommunen, særlig med hensyn til forbedringer i gaderne, således blev flere smøger og slipper, der tidligere var belagt med runde sten, omlagt med huggede brosten. For det andet, Nymøllegade, der hidtil ikke havde været brolagt, blev forsynet med en brolægning af huggede sten. Ligeledes blev Tværgade fra Prinsegade til Skolegade omlagt med huggede brosten samt Tværgades forlængelse fra Prinsegade til Kongegade blev ligeledes omlagt med huggede brosten. Korsgade fra Vinkelstræde til Kirkestræde og hele Lærkegade anlagdes ligeledes med huggede brosten. Et fortov af runde brosten lagdes langs Havnegade fra Kongegade til Teglgade. Iøvrigt foretoges en del andre kommunearbejder samt reparationer på private folks ejendomme, ligesom der også opførtes nye huse. Overalt var der travlhed, her lagde krigen jo ingen hindringer i vejen. Det er en selvfølge, at endskønt krigen forårsagede vældige og voldsomme stigninger i alle livsfornødenhederne, kunne det alligevel ikke undgås, at skibene med de høje fragter, og når rejserne i øvrigt forløb normalt, absolut skulle bringe et godt udbytte til byen, dette blev også tilfældet, og var den foregående periode stillestående på mange områder, blev dette nu rigeligt erstattet, og byen i økonomisk henseende højnedes betydeligt. Dette sporedes også overalt i enhver erhvervsgren, og kom den ganske befolkning tilgode. Året 1916 tegnede også til at skulle blive et for Marstals skibsfart glimrende økonomisk forretningsår, idet fragterne som udbødes i slut-

ningen af 1915 til effektuering i 1916 lå betydeligt højere end i det foreløbne år.

Til mange af de større rederier tilflød enorme kapitaler, særlig til firmaet H. C. Christensen med dets omkring 20 sejlskibe og fire dampskibe rullede der millioner af kroner ind. Året 1915 højnede hele Marstals befolkning i skatteevne.

MIT SYN PÅ KRIGEN OG DENNES AFSKAFFELSE

Så oprandt den første dag. Det var i begyndelsen af året 1915. Solen kastede sine stråler over vor af Almagten skabte jord, der skulle være til velsignelse for alt liv, og i særdeleshed for os mennesker, men som ved vanvittig styrelse af hovmodige og herskesyge regenter ved den hensynsløse krig, som ingensinde tidligere har været mage til, har bragt den største sorg og ulykke, ikke alene over Europas befolkning, men også over fjernere verdensdele, thi ingensinde har den opgående sol på årets første dag belyst en så blodbesudlet jord. Alle civiliserede folkeslag, selv om de ikke direkte berørtes af krigens rædsler, bad til deres gud om retfærdighed. Under krigen kendes kun den ret, som beherskes af kugler og granater. Retfærdighed kendes kun af de to uadskillige magter: Militarisme og kapitalisme, hvilket er og vil vedblive at være jordens forbandelse, til folket rejser sig og skaber en samfundsorden, hvor krig og voldelig overfald ingensinde mere vil kunne udøves.

Krigen var det stadige samtaleemne mand og mand imellem, ligeså ved forsamlinger, ja fra kirkens prædikestol sendes bønner til skaberen om fred. Sjældnere lød herfra talen om krigens afskaffelse, hvilket jeg synes mærkeligt, da efter min formening den gejstlige stand burde være foregangsmænd i arbejdet til afskaffelse af al krig iblandt staternes befolkninger. Ofte hørte man folk samtale og i deres naivitet udtale deres formening, at denne krig må vel blive den sidste, og herefter varig fred komme til at hvile over jorden.

Ja, således er der vel sagt under enhver krig, men krigen er dog efter kortere eller længere tid kommet igen, og man kan spørge, hvad er hertil grunden. Svaret derpå er tidligere givet, nemlig på grund af en i alle civiliserede stater i enhver henseende uretfærdig styrelse. At krig kan og bør afskaffes, er min ubetingede mening, thi ligesom de amerikanske forenede stater, som hver styres med egne love, kan leve og udvikle sig i al sandrægtighed og nyde fredens vel-

signelse, således kan der også skabes et forenet Europa, som kan blive til velsignelse for dets beboere, men initiativet til en sådan sammenslutning skal tages af folket, thi med det nuværende systems magthavere vil det aldrig ske. Styrelsen i alle civiliserede lande må omændres ved retfærdige, formålstjenlige demokratiske love, således at folket får den afgørende medbestemmelsesret i alt staten vedrørende. Ingen regent, hvadenten han er konge, kejser eller præsident, bør besidde den magt, egenmægtigt at kunne føre landet i krig.

Vel er menneskene ikke så gode, som de burde være, og da det ligger i deres natur, af alt her i verden, helst at tilbede guldkalven, hvilket hidtil også den nuværende krig har sin årsag fra, så vil der altid mellem stater, med deres særlige interesse for øje opstå utilfredshed og deraf mulige rivninger, disse bør dog ingensinde føre til mere yderliggående konsekvenser, end at de kan bilægges ved en voldgiftsdomstol. Dog vil der være mange andre faktorer at tage i tjeneste for at opnå krig afskaffet.

Jeg ser ikke rettere end, som at der må gås frem på samme måde, som missionæren, der drager ud for at omvende hedninger til den kristne religion, thi krig er også et hedningsefterladenskab, men når vi blot alle er med i arbejdet, vil en varig freds velsignelser ikke udeblive.

For at opnå et gunstigt resultat bør man begynde ved begyndelsen, og det er, først at udrense barnets skolebøger for alle heltebedrifter, der drypper af blod, ligeså bør alle nationalitetssange, der forherliger kamp og krig og den blodbestænkte helt, aldeles forbydes, og i stedet de helte, der ved flid og arbejde, kunst og videnskab har gavnet samfundet og kastet glans over fædrelandet, besynges og fremhæves for den opvoksende slægt.

Tvungen lærefag bør indføres i alle skoler, lige fra den yngste børneklasse til universitetets ældste klasse, der skal omfatte den lærdom, at kamp, krig og tvedragt mellem stater, er det brutaleste af alt indenfor menneskeheden, og at den blodsudlede krigshelt, der drager ud i fremmed land for at øve krigsfærd skal have rang med landevejsrøveren, thi krig er det brutaleste af alt på jord, den dræber hver ædel følelse og gør mennesker til de vildeste dyr.

En meget vigtig faktor i fredsarbejdet ser jeg i den gejstlige stand. Jeg vil her blot pege på vor kristne religions forkyndere, der nu i 2000 år har arbejdet på at åbne himmelens porte for menneskesjæ-

lene, men derimod har holdt sig aldeles passive til forebyggelse af krig, et arbejde, der efter min formening skulle have været indpasset i religionens forkyndelse. Den tid må vel oprinde, da ikke alene fredsrøsten men også krigsvederstyggeligheden kommer til at lyde fra alle kristne kirkers prædikestole samtidig med Christi milde lære, og når dette sker, vil det gå op for al folket, af hvilket forblindet slør, de hidtil har været tilhyldet af magthaverne, da de i naivitet priste krigshelten og anså krig som en uundgåelig tilskikkelse af forsynet.

Når så et fornuftigt folkestyre indføres i alle civiliserede lande, vil den tvungne værnepligts afskaffelse og alle kapitalistiske fabrikker med tilvirkning af krigsmateriale nedlægges, da vil militarismens dage være talte, og en ny tid oprinde, hvor alle folk kan ånde frit og have lige fortovsret.

Jordens allerstørste magt vil hertil yde den kraftigste hjælp, nemlig kvindernes, lige og almindelig valgret i alle politiske sager sammen med mændene, hvilket ved lov bør indføres i alle stater.

Ja sådan er mit syn på fremtiden, og om alle de af mig påpegede reformer ikke kommer til udførelse ligestraks, vil de dog efterhånden ske, det er jo ikke folket der vil krig, men magthaverne, thi hvor slavisk et folk end opdrages under militarismens svøbe, kommer dog den tid, det rejser hovedet og siger stop, eller vender det fædreland ryggen, hvor det kun føres til slagtebænken.

FREDSEGEN VED MARSTAL HAVN

Til minde om den afsluttede fred efter den frygtelige krig, der ved våbenstilstanden ophørte den 11. november 1918 klokken 5 formiddag, samt til minde om Sønderjyllands genforening med moderlandet plantedes på initiativ af havnekommissionen i året 1919 på havnepladsen, øst for den nye post- og telegrafbygning ved jollehavnen, et egetræ, som fik navnet: Fredsegen.

POSTVÆSENET OG PUBLIKUM

Marstals beboere har altid været stedmoderligt behandlet af staten med hensyn til de offentlige lokaler og betjeningen i samme. Disse utålelige tilstande havde nok nærmest sin årsag i hele systemet, som under de skiftende højreregeringer på en slags russisk måde var indført i de små provinsbyer.

Som det var i toldvæsenet, således var det også i post- og telegrafvæsenet. En mand blev til eksempel ansat som postmester med dertil

hørende lønning, sportler, kontorholds godtgørelse og løn til postbudene i byerne, men samtidig var det overladt til embedsmanden at antage privat hjælp til embedets betjening på de vilkår, som han og de respektive tjenestemænd kunne komme overens. Dette system førte til, at vedkommende embedsmand i egen interesse for selv at tjene så meget som muligt på embedet, nedstemte sine kontrakter med de underordnede tjenestemænd med den lavest mulige lønning. Ja, man har endog hørt, at embedsmænd har ladet sig udbetale honorar for at tage unge lærlinge i tjeneste.

I Marstal var det i mange år en ren skandale på den måde postbudene og telegrafbudene var lønnede, thi for disse tjenestemænds vedkommende regnede embedsmændene med, at byens befolkning skulle lønne dem med drikkepenge. Endvidere skal vedføjes, at under samme højreregerings embedsperiode, opførte vore embedsmænd i Marstal sig i mange tilfælde højst illoyalt, ja som oftest brutalt i udførelsen af tjenesten overfor befolkningen. Til stadfæstelse af, hvad jeg forud har anført, skal jeg fremføre eksempel på, hvorledes publikum i mange år blev behandlet af post- og telegrafvæsenet her i Marstal.

Den for publikums betjening sletteste periode var fra 1889 til 1897, i hvilket tidsrum post og telegraf var forenet under et embede. Sålænge ovennævnte embede var adskilte fandt publikum sig dog nogenlunde i de omend primitive forhold. Men da begge embeder blev forenede, opstod utilfredsheden. Thi i de lokaler, der hidindtil var blevet benyttet til telegraftjenesten, skulle der nu også gives plads for postsagerne.

Som følge heraf, og for ikke at få telegram og postsagerne sammenblandede, måtte der omændres ved lokalerne, og dette havde til følge, at der ikke blev meget ekspeditionsværelse for publikum. Kun alene forstuen med en gulvflade på cirka 8 kvadratfod, i hvis ene væg ind til postkontoret der var en vinduesåbning af cirka 1 kvadratfods størrelse, hvorigennem værdisager og postpakker blev indleveret, var de bekvemmeligheder, der blev levnet publikum. Da der under forholdene i disse lokaliteter ikke kunne rummes mere end et menneske i forstuen, så måtte gaden både i regn og sne, frost og brændende solskin agere venteværelse, indtil turen kom til den næste for at træde ind til hullet i væggen.

Når som ofte en gammel kone fra landsognet i en halv time mere

eller mindre havde stået på gaden og ventet på tur endelig havde erobret hullet i væggen og stukket sin postpakke ind, kom denne ofte tilbage med den bemærkning – ulovlig indpakket –. Vil herr postmesteren da være så god at underrette mig om, hvorledes den skal indpakkes, lød svaret, – vedkommer ikke mig.

Under sådanne tilfælde er mangfoldige mennesker gået grædende fra postkontoret uden at være ekspederet. Når der så på tider var enkelte i befolkningen, der dristede sig til i harme over en sådan uvenlighed og studs behandling lod postmesteren forstå, at han dog var ansat til publikums betjening, returneredes i regelen herpå følgende bemærkning, nemlig, at han ville lade vedkommende person vide, at han, postmesteren, var statens tjener, men ikke tjener for befolkningen. Stakkels mand, der i sin højhedstanke forglemte, at uden folk – ingen stat.

Vendte man sig så i den nævnte 6 kvadratfod store forstue til venstre side, opdagede man en dør, der gav plads til indtrædelse til et cirka 5 kvadratfod stort indelukke, i hvis væg man opdagede et cirka 6 à 8 kvadrattommer stort vindue, der var åbnedygtigt ind til telegraflokalet, hvorigennem man indleverede sine telegrammer.

Var herr telegrafbestyreren og postmesteren i godt humør, blev man som regel ekspederet, selv om man skulle have penge tilbage på det beløb, man samtidig med indleveringen af telegrammet havde erlagt. Traf man derimod herr telegrafbestyreren og postmester i et mindre godt lune, fik man ofte telegrammet tilbage med den bemærkning, at han skulle have lige det beløb, telegrammet kostede, han holdt nemlig ikke vekselkontor. På den måde blev mange mennesker, især fra landet afvist, thi som regel var disse ukendt med telegraftariffen, og som følge heraf havde medtaget rigeligt penge. Ja, sådan var betjeningsforholdene på den tid, men hvad nyttede det, om publikum havde klaget til de højere autoriteter, tilstandene ville derved næppe have blevet bedre.

Samme postmester og telegrafbestyrer havde også fået et ungt menneske ansat som landpostbud med en lønning af, så vidt jeg ved, kroner 28 månedlig, men tror jeg nok, at landpostbudene blev lønnet af staten. For dog også at drage fordel af dette postbud, måtte følgende kontrakt vedgås. Landpostbudets gerning var endt til middag, men i hans arbejdstid måtte embedsmandens tjenestepige udbringe ankomne telegrammer. Om eftermiddagen, altså i postbudets

fritid, måtte han gøre karlearbejde hos embedsmanden og udbringe telegrammer, imod at han fik lidt mad, men ellers uden lønning for disse ekstraarbejder, thi han havde jo sin gode postbudeløn, kroner 28.

Der er stor visdom i, at alt får en ende her på jorden, forholdene i post- og telegrafvæsenet gør heri ingen undtagelse. Efter den ombeskrevne post- og telegrafbestyrers død i 1896 adskiltes begge embederne, og der ansattes liberale embedsmænd til gavn og glæde for den danske befolkning, og omend der skulle gå mange år, førend systemet med hensyn til lønningsforholdene ændredes for de underordnede, så har der ingensinde fra den tid været årsag fra publikums side til at klage over betjeningen.

At der henrandt mange år, før det russiske system ændredes til fordel for embedsmændenes underordnede tjenestemænd, skal jeg ikke undlade at bevise ved efterfølgende kendsgerninger. Ved tildragelser som er forefaldet ved omskiftning af embedsmænd.

I året 1897 blev en mand ansat til telegrafbud her i Marstal sogn, Johan Jensen, med en lønning af kroner 25 månedlig. For denne løn var telegrafbuddet forpligtet til for egen regning at holde et reservebud. Han arbejdede i telegraftjenesten til 1917, da han som ældre mand måtte forlade tjenesten uden at være berettiget til pension. Thi tjenesten havde jo været under privat system. I ovennævnte tidsrum var der sket jævnlige omskiftelser af telegrafbestyrer, og det var lykkedes telegrafbuddet, hver gang der kom ny bestyrer, at formå denne til at forhøje lønnen. Ved udtræden af tjenesten havde han opnået en lønning af kroner 52, alt på egen kost og pligt til at holde og lønne et ekstrabud. Arbejdstiden var fra klokken 7 formiddag til klokken 9½ à 10 om aftenen såvel sommer som vinter alle årets dage og ingen undtagelser med hensyn til søn- og helligdage og ingen feriedage.

Nu er det en selvfølge, at det ville være det stakkels telegrafbud umuligt at formå noget fremmed menneske til at arbejde for den løn, han kunne afse, han så sig derfor nødsaget til at ansætte et af sine børn. I året 1908 til 1909 havde han ansat sin datter ved navn Marie Jensen til reservebud. Nu ville tilfældet, at telegrafbestyrerens hustru var af samme navn, og dette skæbnens sammentræf medførte en meget ubehagelig konflikt. Nævnte konflikt opstod ved, at vort telegrafbud gennem vor rigsdagsmand ansøgte direktoratet om et løntillæg. Ved at gennemgå telegrafbestyrerens bilag over kontorholdsvederlaget

viste det sig, at der i regnskabet var afført et beløb à kroner 400 til en funktionsdame, der bar samme navn som telegrafbuddets datter, som jo var reservebud. Da sidstnævnte imidlertid ikke oppebar noget honorar fra kontoret, og da der i øvrigt ikke var nogen tjenstlig dame på kontoret med samme navn, så nærede telegrafbuddet mistanke til bestyreren om, at denne til egen fordel havde misbrugt hans datters navn.

At en sådan mistanke kunne have sin berettigelse i henhold til, hvad jeg har anført, er en selvfølge. Vel bar bestyrerens hustru også samme navn, men da denne aldrig gjorde eller i det hele taget kunne udføre noget kontorarbejde, og som følge deraf ej heller nogensinde kom på kontoret, så havde telegrafbuddet al årsag til at betvivle bestyrerens ret til at regnskabsføre hende for en løn, som hun ikke gjorde tjeneste for. Med disse grunde for øje henholdt telegrafbuddet sig til bestyreren med sine besværinger og ønskede denne sag opklaret.

At der under et sådant mundtligt opgør er faldet mange heftige ord og udtalelser er forståeligt, og dette første sammenstød førte da også til, at telegrafbuddet som den svage underordnede blev befalet til at tage sine ord tilbage og dertil bede herr bestyreren om forladelse. Da telegrafbuddet, der følte at have retten på sin plads, nægtede at efterkomme befalingen, blev der meddelt ham afsked fra tjenesten.

Imidlertid sivede sagen ud blandt beboerne, og da sagen blev klarlagt indflydelsesrige mænd, tog disse parti for ham og hans sag, hvilket førte til at afskedigelsen toges tilbage, hvorimod bestyreren, som af publikum var blevet ordentlig blameret, så sig nødsaget til at søge andet embede udenfor øen.

Albert E. Boye slutter:

– – – – idet Marstals livsnerve ved dens søfart ligger på havet, så vil mine efterkommere heraf erfare med hvilken energi Marstals sømandsstand til trods for de uovervindelige farer, den var undergivet, dog røgtede dens gerning i fuldt mål. Kan den af den nuværende danske sømandsstand under krigen udviste energi og foragt for døden blive en kilde til at anspore den fremtidig opvoksende slægt til at træde i fædres fodspor, da vil Marstal længe kunne hævde sit ry som søfartsby. Gid at dette mit ønske må gå i opfyldelse, men også dette, at konjunkturen for søfarten ingensinde må blive slettere end at sømandens lønning må stå i forhold til hans arbejde.

Redaktionsmedarbejder og primusmotor ved udgivelsen er
Albert E. Boyes grannevø:
Erhvervs- og turistchef Martin Boye

Gennemgående er Albert E. Boyes
egen skrivemåde bibeholdt i bearbejdningen
som forestodes af forfatteren v. d. Loewe